

ภววิทยาหลังมนุษย์: สภาวะใหม่ในสนามของความสัมพันธ์

Posthuman Ontology: A New State in the Field of Relationality

วิศิษฐ์ ปิ่นทองวิชัยกุล
Visisya Pinthongvijayakul

สาขาวิชาการพัฒนาชุมชน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม กทม. 10900
Program of Community Development,
Faculty of Humanities and Social Sciences,
Chandrakasem Rajabhat University, Bangkok 10900 Thailand

*Corresponding author E-mail: visisya@gmail.com

Received: April 27th, 2023

Revised: June 23th, 2024

Accepted: June 27th, 2024

บทคัดย่อ

ในช่วงเวลาประมาณ 30 ปีที่ผ่านมา แนวพินิจที่เรียกว่า “จุดเปลี่ยนทางภววิทยา” ได้ก่อร่างขึ้นในโลกวิชาการตะวันตกเพื่อตั้งคำถามการศึกษาที่มักมีมนุษย์เป็นจุดศูนย์กลางและลดทอนสิ่งอื่น ๆ ที่ไม่ใช่มนุษย์ให้กลายเป็นเพียงเครื่องมือเพื่อรับใช้การทำความเข้าใจปรากฏการณ์ในสังคมของมนุษย์ แนวพินิจนี้บูรณาการศาสตร์ที่เคยแบ่งแยกพรหมแดนความรู้ออกเป็นวิทยาศาสตร์กับมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ให้นำไปสู่อาณาบริเวณความรู้ใหม่ ๆ เช่น มนุษยศาสตร์สิ่งแวดล้อม การศึกษาทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี การศึกษาทางผัสสากรรม หรือหลากหลายพันธุ์และสัตว์ศึกษา เป็นต้น งานเหล่านี้มีจุดร่วมคือท้าทายความจริงแบบคู่ตรงข้ามของมนุษย์กับสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ รวมไปถึงธรรมชาติกับวัฒนธรรม บทความวิจัยชิ้นนี้มุ่งศึกษาประมวล และสังเคราะห์งานวิชาการด้านภววิทยาชิ้นสำคัญ ๆ ที่ปรากฏในกระแสธารความคิดเพื่อนำเสนอความหมายใหม่ ๆ ของ “ภววิทยาหลังมนุษย์” จุดเปลี่ยนและพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ทางความคิด รวมไปถึงวิธีวิทยาสำคัญ ๆ ในบทความนี้ ผู้วิจัยเสนอคำสำคัญคือ “สภาวะใหม่ในสนามของความสัมพันธ์” เพื่อเป็นเครื่องมือในการทดลองศึกษาข้อมูลเพื่อหาความรู้ทางภววิทยาที่อาจจะเปิดพื้นที่ความรู้ใหม่ ๆ ในแวดวงวิชาการไทย

คำสำคัญ: ภววิทยาหลังมนุษย์, ธรรมชาติกับวัฒนธรรม, วิธีวิทยา, สภาวะใหม่, สนามของความสัมพันธ์

Abstract

Over the past 30 years, a critical approach known as “ontological turn” has taken shape in the Western academic world to question human-centered research and the diminution of nonhuman actors as a device to serve the understanding of the phenomenon in human society. This approach integrates previously the divided domains of natural science and humanities-social sciences into new modes of knowledge making such as environmental humanities, science and technology studies, affect studies, or multispecies and animal studies, etc. These works have a common point, which is to challenge established binary opposition of humans/nonhumans and nature/culture. This research article aims to study, compile and synthesize important academic works on ontology that appear in the stream of thought in order to present a new definition of “posthuman ontology,” its turning points and development in the history of thought. Finally, I propose the key idea—“new state in the field of relationality”—as experimental tool for knowledge making concerning ontology that potentially opens up new areas of knowledge in the Thai academic world.

Key words: posthuman ontology, nature and culture, methodology, new state, field of relationality

บทนำ: โลกที่อยู่แต่ไม่เคยรู้จัก¹

ในห้วงเวลากว่าสามทศวรรษที่ผ่านมาในแวดวงวิชาการโลกตะวันตก มีการถกเถียงถึงความตึงตันในการศึกษาทางมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ที่มักผลิตซ้ำความรู้เดิมและก้าวไม่ทันการเปลี่ยนผ่านทางสังคม วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่มีความรวดเร็วและรุนแรง (ดู Felski 2020) นักวิชาการพยายามหาทางออกด้วยการเปิดพื้นที่ให้กับแนวคิดทฤษฎีใหม่ ๆ รวมไปถึงการพยายามสร้างบทสนทนาข้ามศาสตร์เพื่อแสวงหาแนวทางในการทำความเข้าใจปรากฏการณ์ต่าง ๆ รอบตัว จนปัจจุบันเกิด “พื้นที่ความรู้” ใหม่ ๆ ที่น่าสนใจ ตัวอย่างเช่น มนุษยศาสตร์สิ่งแวดล้อม (Environmental Humanities) มนุษยศาสตร์ดิจิทัล (Digital Humanities) การศึกษาทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (STS-Science and Technology Studies) การศึกษาทางผัสสาอารมณ์ (Affect Studies) หรือหลากหลายพันธุ์และสัตว์ศึกษา (Multispecies/Animal Studies) เป็นต้น

นักวิชาการศึกษาสิ่งทีพวกเขาให้ความสนใจร่วม ผ่านการถกเถียงจากศาสตร์สาขาย่อย แล้วนำไปสู่พื้นที่ความรู้เชิงบูรณาการ ตัวอย่างเช่น การศึกษา “โครงสร้างสาธารณูปโภคพื้นฐาน” โดยผสานความรู้ด้านสิ่งแวดล้อม เทคโนโลยีและสังคมศาสตร์ ทำให้เห็นเงื่อนไขและคลองที่ไม่ได้เป็นเพียงแค่สิ่งก่อสร้างที่หยุดนิ่ง หากแต่เติบโตไปตามประวัติศาสตร์รัฐชาติ (Carse 2014; Jakkrit 2017, 2018) งานเหล่านี้ชี้ให้เห็นว่าโครงการพัฒนาแหล่งน้ำสามารถชี้ชะตากรรมของผู้คนในพื้นที่ ทำให้พวกเขาสูญเสียความเป็นพลเมืองแล้วกลายเป็นชนกลุ่มน้อยที่ไร้สิทธิไร้เสียงเพื่อที่รัฐจะได้จัดการเคลื่อนย้ายออกไปจากพื้นที่โครงการ (Lasso 2016) การศึกษา “สุนัข” ด้วยฐานคิดทางปรัชญา วรรณกรรม ชีววิทยา หรือสตรีศึกษาทำให้เราเห็นสถานะของสุนัขที่ลึกซึ้งมากกว่าเพียงแค่เป็นสัตว์เลี้ยงในชีวิตประจำวันหรือเป็นสัญลักษณ์ที่ปรากฏในเรื่องเล่า (Ming 2021) แต่หากสัมพันธ์กับมนุษย์ในระดับจริยศาสตร์หรือวิวัฒนาการร่วม (Haraway 2008; Rose 2011) หรือตัวอย่างการศึกษา “ราและจุลินทรีย์” ที่ชี้ให้เห็นว่าสิ่งมีชีวิตขนาดเล็กเหล่านี้เป็นตัวละครสำคัญที่ขับเคลื่อนความเป็นไปของโลกใบนี้เป็นโครงข่ายของคลังข้อมูลชีวภาพใต้ผืนดิน (Tsing 2015) เป็นสารพันธุกรรมที่

บันทึกประวัติศาสตร์ทางธรรมชาติในท้องทะเล (Helmreich 2009) และเป็นผู้ขับเคลื่อนพัฒนาการทางการแพทย์และเศรษฐกิจอันมีผลกระทบอย่างใหญ่หลวงต่อประวัติศาสตร์มนุษยชาติ (Latour 1988; Paxson 2013)

จุดร่วมสำคัญของงานวิชาการเหล่านี้คือการชี้ให้เห็นมุมมองใหม่ๆ ต่อสิ่งรอบตัวที่มนุษย์ไม่เคยสังเกต หรือชวนให้เราประสบกับสภาวะใหม่ๆ ที่อยู่เหนือประสาทสัมผัสและการรับรู้ของเรา ที่สำคัญงานเหล่านี้ทำให้เห็นว่าสัตว์ สิ่งของและธรรมชาติล้วนเป็นผู้กระทำการที่ไม่เคยหยุดนิ่งและไม่ได้อยู่ภายใต้การควบคุมของมนุษย์เสมอไป ในบางครั้งพวกเขากลับเป็นผู้กำหนดวิถีชีวิตของพวกเราเสียด้วยซ้ำ เราเริ่มตระหนักว่าเชื้อนและคลองมีชีวิตทางสังคมและมีอิทธิพลต่อการเมืองเรื่องอัตลักษณ์ของมนุษย์ เราเริ่มทบทวนตำแหน่งแห่งที่ระหว่างมนุษย์กับสุนัขว่าไม่ได้เป็นแค่เจ้าของกับสัตว์เลี้ยง แต่เป็นส่วนหนึ่งของกันและกัน เราเริ่มเห็นสังคมของราและจุลินทรีย์ทั้ง ๆ ที่เราไม่สามารถมองพวกเขาได้ด้วยตาเปล่า และเริ่มตระหนักว่าพวกเขามีอิทธิพลต่อเศรษฐกิจศาสตร์การเมืองของมนุษย์อย่างมาก เป็นที่น่าสังเกตว่างานเหล่านี้ท้าทายอำนาจและความเป็นศูนย์กลางของมนุษย์ อีกทั้งยังนำเสนอประสบการณ์ใหม่ๆ ที่เราอาจไม่คุ้นเคย กล่าวให้ถึงที่สุด พลังการอธิบายของงานกลุ่มนี้ชี้ชวนให้เห็นถึงสภาวะของโลกที่มนุษย์เราดำรงอยู่แต่ดูเหมือนว่าจะไม่เคยรู้จักมาก่อน

คำถามที่ผุดขึ้นมาก็คือทำไมในห้วงเวลากว่าสามทศวรรษที่ผ่านมาในแวดวงวิชาการโลกตะวันตกหรือแม้แต่ในโลกวิชาการไทยจึงมีงานเช่นนี้ปรากฏอย่างมีนัยสำคัญ เราสามารถอธิบายด้วยปัจจัยขับเคลื่อนสองประการด้วยกัน ซึ่งแบ่งออกเป็น (1) วิกฤตการณ์สิ่งแวดล้อม และ (2) ข้อจำกัดของการหาความรู้แบบมนุษยนิยมในโลกสมัยใหม่ โดยปัจจัยทั้งสองข้อนำไปสู่การตั้งคำถามการครอบงำของมนุษย์ที่มีต่อธรรมชาติและสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ

(1) สำหรับปัจจัยด้านวิกฤตการณ์สิ่งแวดล้อม เราจะพบว่าปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมที่กำลังเกิดขึ้นได้ส่งผลกระทบอย่างใหญ่หลวงต่อมนุษย์และธรรมชาติหลายทศวรรษที่ผ่านมาทุกพื้นที่ทั่วโลกประสบกับปัญหาภัยพิบัติขนานใหญ่ ไม่ว่าจะเป็น

เป็นน้ำท่วม ไฟป่า ปัญหาหมอกควัน อุณหภูมิโลกที่กำลังสูงขึ้นและอากาศแปรปรวน ซึ่งดูเหมือนว่าปัญหาเหล่านี้ได้ขยายวงกว้างมากขึ้นและมีอัตราเร่งอย่างที่ไม่เคยมีมาก่อน ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เรา กำลังเผชิญทั้งหมดนี้ไม่ได้ส่งผลร้ายต่อมนุษย์เท่านั้น แต่ยังสร้างความสูญเสียให้กับสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ ทั้งบนบกและในน้ำ เมื่อเราหันมาทบทวน ต้นเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อม เราจะพบว่ามนุษย์คือตัวการที่ก่อให้เกิด การเปลี่ยนแปลงอย่างรุนแรงจากการเติบโตอุตสาหกรรมภายใต้ระบอบบริโภคนิยม ตั้งแต่โลกก้าวสู่ความทันสมัย จนมีการนิยามยุคสมัยที่มีมนุษย์ในฐานะตัวการทำลาย สิ่งแวดล้อมว่าเป็นยุค “มนุษย์สมัย” (Anthropocene) งานวิชาการหลายชิ้นได้เริ่มตั้ง คำถามกับยุคมนุษย์สมัยซึ่งมีมนุษย์เป็นทั้งผู้กระทำและเป็นผู้ที่ได้รับผลกระทบโดยตรง (Hetherington 2019, Ellis 2018)

(2) ข้อจำกัดของการหาความรู้ที่มีมนุษย์เป็นศูนย์กลางนำไปสู่การวิพากษ์ ปรักฐานและประวัติศาสตร์ทางความคิดของมนุษย์แบบทวินิยมที่มักจะศึกษาและเข้าใจ โลกใบนี้โดยแยกมนุษย์ในฐานะหน่วยวิเคราะห์ออกจากสิ่งอื่น ๆ วิธีการหาความรู้ แบบปรักฐานทวินิยมได้แบ่งความจริงออกเป็นคู่ตรงข้าม เช่น รูปธรรม/นามธรรม วิทยาศาสตร์/ความเชื่อ ธรรมชาติ/วัฒนธรรม ซึ่งต่อมากลายเป็นกับดักคู่ตรงข้ามของ การสร้างความรู้ ทำให้เราผลิตซ้ำชุดความจริงที่สร้างปัญหาต่อปฏิบัติการในชีวิตของ มนุษย์ สัตว์และสิ่งแวดล้อม ตัวอย่างเช่น กรณีการให้นิยาม “ป่า” ว่าควรเป็นพื้นที่ ธรรมชาติปราศจากการมีอยู่ของมนุษย์นำไปสู่การขับไล่กลุ่มชาติพันธุ์ออกจากพื้นที่ป่า ทั้ง ๆ ที่พวกเขาดำรงชีวิตอยู่ในพื้นที่ก่อนที่จะมีกฎหมายบัญญัติเสียด้วยซ้ำ ด้วยฐานคิด แบบทวินิยม รัฐเองก็ถูกครอบงำด้วยมโนทัศน์การจัดการทรัพยากรที่ว่า ธรรมชาติ (Nature) จะเติบโตพัฒนาได้ต้องไม่ถูกแทรกแซงจากมนุษย์และกิจกรรมทางสังคม (Culture) ฐานคิดเช่นนี้นำไปสู่การประกอบสร้างความจริงของรัฐและก่อให้เกิดปัญหา กับชนกลุ่มน้อยที่อาศัยอยู่เดิม นี่เป็นเหตุผลว่าทำไมนักวิชาการต้องลุกขึ้นมาวิพากษ์ วิธีการสร้างความจริงขนานใหญ่กันอีกครั้ง ตัวอย่างงานวิชาการข้ามศาสตร์ที่ผู้วิจัยได้ แสดงไปข้างต้นแสวงหาทางออกใหม่ ๆ ในการศึกษาหาความรู้ที่พยายามสลายความ เป็นศูนย์กลางของมนุษย์ที่นำพาโลกมาเผชิญปัญหายุคปัจจุบัน

การลุกขึ้นมาวิพากษ์วิธีการสร้างความจริงนำไปสู่ห้วงเลี้ยวหัวต่อครั้งใหญ่ในโลกวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ นั่นคือเกิดกระบวนทัศน์ที่เรียกว่า “จุดเปลี่ยนทางภววิทยา” (Ontological Turn) คือการกลับไปตั้งคำถามกับวิธีการสร้างความรู้ที่เราคุ้นเคยกันมา เกิดการทำงานข้ามศาสตร์เพื่อบูรณาการความรู้ที่ไม่สามารถอยู่อย่างเดี่ยว ๆ เหมือนที่เคยทำมาได้อีกต่อไป โดยการทำงานข้ามพรมแดนความรู้มีความจำเป็นต้องหาคำตอบให้กับความผันผวนที่ซับซ้อนครอบคลุมมิติทางสังคม วัฒนธรรม วิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม อันเชื่อมโยงไปยังการก่อตัวของอาณาบริเวณของความรู้ทางวิชาการใหม่ ๆ ที่ไม่ได้ถูกครอบงำด้วยฐานคิดแบบมนุษยนิยมอีกต่อไป

ในหนังสือเรื่อง *Eating in Theory* ผู้แต่งคือ Annemarie Mol (2021) ได้แสดงตัวอย่างการวิพากษ์ปรัชญาตะวันตกที่มีการแบ่งระดับความสำคัญให้กับสิ่งต่าง ๆ โดยมีมนุษย์อยู่บนยอดสุดของพีระมิดซึ่งมักเชิดชู “การคิด” ของมนุษย์ในฐานะเครื่องมือสร้างความรู้ Mol เสนอว่าทฤษฎีไม่ได้เกิดจากกระบวนการคิดแต่เพียงอย่างเดียว แต่เกิดจาก “การกิน” ได้ด้วย ปรัชญาตะวันตกมองว่าการกินเป็นไปเพื่อให้บำรุงร่างกาย และการกินเพื่อบำรุงร่างกายก็มีสถานะในทางปรัชญาต่ำกว่า “การคิด” ทั้ง ๆ ที่ถ้าเราพิจารณาให้ดีจะพบว่า การกินนำมาซึ่งหลายสิ่งหลายอย่างที่มากรกว่าเพื่อบำรุงร่างกาย การกินนำมาซึ่งแง่มุมจริยศาสตร์ ศีลธรรม และการดูแลเอาใจใส่กันและกัน เช่น แม่ให้อาหารลูก พยาบาลป้อนอาหารผู้ป่วย สองกิจกรรมนี้มีความหมายมากกว่าการบำรุงร่างกาย เหนือไปกว่านั้น ผู้วิจัยคิดว่าจริยศาสตร์และการดูแลเอาใจใส่ในวิถีการกินยังเชื่อมโยงไปยังวาระอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับสัตว์ ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมรอบตัวเรอีกด้วย

เดิมทีกรอบคิดทฤษฎีคือผลผลิตที่เกิดขึ้นจากการทำงานของกระบวนการสร้างความจริงซึ่งการมองโลกแบบทวิลักษณ์ได้แบ่งแยกว่า “ความคิด” คือที่มาของความรู้ และผลักดันให้ “เรือนร่าง” กลายเป็นพื้นที่ที่ไม่สามารถเพาะปลูกความงอกงามแห่งความรู้และความจริงได้ วิธีคิดแบบทวิลักษณ์ดังกล่าวก็สัมพันธ์กับกรอบทางศาสนาที่แบ่ง “จิต” ให้เป็นสิ่งที่บริสุทธิ์พร้อมชำระล้างเพื่อทะยานขึ้นสู่เบื้องบนในขณะที่ “กาย”

เป็นพื้นที่ของเนื้อหามังสา บ่อเกิดของความรู้สึกและกิเลสที่คอยแต่จะจู่โจมให้มนุษย์ตกต่ำลง

Moi เสนอว่าแนวคิดทฤษฎีไม่เพียงกำเนิดจากความคิดแต่เพียงเท่านั้นแต่ยังกำเนิดจากเรื่อร่าของเรได้อีกด้วย นักมานุษยวิทยาชาวดัตช์ผู้นี้เขียนในบทนำของหนังสือ **Eating in Theory** ว่าทฤษฎีทางสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ รวมไปถึงศัพท์แสงต่าง ๆ ที่แวดล้อมทฤษฎีที่เราเรียนกันมาอาจเหมาะและใช้ประโยชน์ได้กับสังคมหรือโลกยุคก่อนหน้า แต่ในห้วงเวลาปัจจุบัน โลกทางธรรมชาติและโลกทางวิชาการได้เกิดการเปลี่ยนผ่านครั้งใหญ่ เราจำเป็นต้องแสวงหาทฤษฎีใหม่ ๆ ศัพท์แสงใหม่ ๆ หรืองานวิชาการทดลองใหม่ ๆ มาช่วยในการทำความเข้าใจโลกปัจจุบัน เนื่องจากภาษาเป็นสื่อ นำความคิดและสะท้อนความรู้ เราจึงจำเป็นต้องนำคำพูดใหม่และวิธีคิดใหม่ ๆ มาช่วยเราทำความเข้าใจและแก้ปัญหาโลกยุคใหม่ (Moi 2021, 1)

การวิพากษ์แนวคิดทฤษฎีแบบมนุษยนิยมที่มีศูนย์กลางอยู่ที่การขบคิดของมนุษย์นอกจากจะช่วยให้เราพินิจพิเคราะห์การมีอยู่ของสิ่งอื่นที่ไม่ใช่มนุษย์อย่างจริงจังแล้ว ยังทำให้เราตระหนักว่าในโลกใบนี้ยังมีสังคมที่มีฐานคิดเชิงปรัชญาที่มีรูปร่างหน้าตาต่างจากฐานคิดของปรัชญาตะวันตก การตระหนักถึง “สถานะของโลกที่มนุษย์เราดำรงอยู่แต่ดูเหมือนว่าจะไม่เคยรู้จักมาก่อน” อาจเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเพราะเป็นสถานะใหม่ที่ได้ขยับไปไกลกว่ากรอบคิดทฤษฎีที่เราเคยมีอยู่ เป็นสิ่งที่ปรากฏเพื่อที่จะสะท้อนว่าเรามีพีดานของทฤษฎีและศัพท์แสงทางวิชาการที่จำกัดต่อการทำความเข้าใจโลกใบใหม่ ๆ ซึ่งกำลังปรากฏตัวขึ้นในห้วงเวลาแห่งการเปลี่ยนผ่านนี้ยิ่งไปกว่านั้นสถานะใหม่ ๆ ยังชวนให้เราคำนึงถึงข้อจำกัดของมนุษย์ด้านอายตนะในการเข้าถึงความจริงชุดอื่น ๆ ที่ประสาทสัมผัสของเราไม่สามารถเข้าถึงได้ด้วย หรือกล่าวอีกอย่างก็คือมนุษย์ไม่มีเครื่องมือที่จะรับรู้สถานะอันซับซ้อนที่เหนือไปจากความสามารถของประสาทสัมผัสของเรานั้นเอง

บทความวิจัยชิ้นนี้ชี้ชวนให้ผู้อ่านสัมผัสสถานะใหม่ ๆ ในงานทางมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ เครื่องมือสำคัญที่ก่อให้เกิดพลังในการอธิบายดังกล่าวคือแนวพินิจแนวใหม่ที่ปรากฏในห้วงเวลาไม่กี่สิบปีที่ผ่านมา แนวพินิจดังกล่าวคือ “ภววิทยาหลัง

มนุษย์” (Posthuman Ontology) บทความนี้ต้องการศึกษาจุดเปลี่ยนทางภววิทยาที่นำไปสู่การก่อตัวของภววิทยาหลังมนุษย์ ผู้วิจัยใช้วิธีการเก็บข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง โดยประมวล สังเคราะห์และถ่ายทอดผ่านความเข้าใจของตนเองเพื่อเสนอ คำสำคัญและแนวทางที่จะช่วยให้นักวิชาการไทยได้ทดลองในการศึกษางานของตน เพื่อสร้างความเป็นไปได้ใหม่ ๆ ของการวิเคราะห์ข้อมูลที่มี ผู้วิจัยจะนำเสนอความหมาย พัฒนาการ พื้นที่ความรู้ที่แน่วพินิจนี้ได้มาสร้างจุดหักเหสำคัญ ตัวอย่างและความเป็นไปได้ในการประยุกต์ใช้ในการวิจัย ท้ายที่สุดผู้วิจัยจะพยายามชี้ให้เห็นว่า ภววิทยามีพลังที่อาจนำพาเราให้ออกไปจากทางตันของการศึกษาทางมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ได้อย่างไร

ความหมายของภววิทยาหลังมนุษย์: สภาวะใหม่ในสนามของความสัมพันธ์

ในเบื้องต้น “ภววิทยา” (Ontology) เป็นสาขาหนึ่งของวิชาปรัชญา หมายถึงการศึกษาธรรมชาติของการดำรงอยู่ แนวพินิจนี้เป็นส่วนหนึ่งของอภิปรัชญา (Metaphysics) ที่ตั้งคำถามกับลักษณะพื้นฐานของความจริง รวมไปถึงการเกิดขึ้นและมีอยู่ของสรรพสิ่งⁱⁱⁱ ภววิทยาในวิชาปรัชญามุ่งสืบสาวว่าความรู้ชุดหนึ่ง ๆ ถูกประกอบสร้างขึ้นมาจากใต้เงื่อนไขหรือสภาวะใดบ้าง คำว่า “สภาวะ” หรือ “ภาวะ” เป็นแก่นกลางของวิธีทำความเข้าใจโลกและเป็นฐานของการถกเถียงเกี่ยวกับความจริง ความเชื่อมโยงจากอภิปรัชญาไปสู่แนวพินิจแบบภววิทยาหลังมนุษย์ที่เราสนใจในบทความนี้คือการกลับไปทบทวนลักษณะพื้นฐานของความจริง รวมไปถึงการเกิดขึ้นและมีอยู่ของสรรพสิ่งที่แต่เดิมนั้นผูกขาดโดยมนุษย์เพียงฝ่ายเดียว เพื่อผลัดและขยายขอบฟ้าของความรู้ให้กว้างขวางขึ้นด้วยการถามใหม่ว่าความรู้ชุดหนึ่งจะเป็นอย่างไรหากมีตัวแปรสำคัญที่ไม่ใช่มนุษย์เข้ามาร่วมสร้างความจริงด้วย ที่สำคัญ การตั้งคำถามใหม่เช่นนี้จะสามารถสั่นคลอนวิชาปรัชญาตะวันตกกระแสหลักที่เคยมองภววิทยาว่าเป็นความจริงที่มีมนุษย์เป็นเจ้าของ ให้เปลี่ยนไปเป็นการมองใหม่ว่าภววิทยาแบบใหม่นี้ขึ้นอยู่กับปฏิสัมพันธ์หรือปฏิบัติการระหว่างผู้กระทำต่าง ๆ ทั้งที่เป็นมนุษย์และไม่ใช่มนุษย์ภายใต้สถานการณ์หนึ่ง ๆ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2554) ให้นิยามคำว่า “ภาวะ” ซึ่งเป็นคำนาม หมายถึง “ความมี ความเป็น ความปรากฏ” ในบทความชิ้นนี้

ผู้วิจัยจะมุ่งอภิปรายการปรากฏร่วมของคน สัตว์ สิ่งของ และสิ่งแวดล้อม รวมไปถึงความสัมพันธ์ของพวกเขาเหล่านี้ในพื้นที่หนึ่ง ๆ เพื่อชี้ให้เห็นถึงการก่อตัวขึ้นของ “ภววิทยาหลังมนุษย์” ในพื้นที่ความรู้ทางมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

ในความเข้าใจของผู้วิจัย ภววิทยาหลังมนุษย์คือแนวคิดที่เผยให้เห็นสถานะใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้กระทำการไม่ว่าจะเป็นมนุษย์หรือสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ในพื้นที่หรือสถานการณ์หนึ่ง ๆ โดยผู้วิจัยขอเรียกพื้นที่หรือสถานการณ์หนึ่ง ๆ นี้ว่า “สนามของความสัมพันธ์” บรรดานักคิดที่อยู่ในปริบทของความรู้อย่างเปลี่ยนแปลงทางภววิทยาได้อภิปรายถึงความสัมพันธ์ (Relationality) ระหว่างมนุษย์และสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ในพื้นที่ที่พวกเขาได้นิยามผ่านปรากฏการณ์ที่ได้ศึกษา ตัวอย่างเช่น Donna Haraway (2008) ใช้คำว่า “contact zone” ในขณะที่ Anna Tsing (2004) ใช้คำว่า “zones of awkward engagement” หรือ Tim Ingold (2005) ใช้คำว่า “dwelling/fields of power” เป็นต้น พื้นที่หรือสนามที่ปรากฏในงานเขียนเกี่ยวกับภววิทยาเหล่านี้ล้วนเป็นเวทีที่เผยความจริงชุดใหม่ ๆ หรือโลกใบใหม่ ๆ ที่มนุษย์และสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ร่วมกันสร้างขึ้นมากไปกว่านั้น ด้วยการทบทวนงานวิจัยที่เสนอประเด็นเรื่อง “พื้นที่ความรู้” ในบริบทสังคมไทยของอานันท์ กาญจนพันธุ์ (2563, 2564ก, 2564ข) ซึ่งเสนอพื้นที่เชิงซ้อนของความรู้ที่พยายามไปให้พ้นกับดักคู่ตรงข้าม ผู้วิจัยจึงขอขยายขอบฟ้าของพื้นที่ความรู้ดังกล่าวให้ครอบคลุมสรรพสิ่งเหนือมนุษย์ (More-than-human World) อันเป็นที่มาของ “สนามของความสัมพันธ์” ในบทความนี้

ดังนั้น หัวใจสำคัญของแนวคิดแบบภววิทยาหลังมนุษย์คือการสลายความเป็นศูนย์กลางของมนุษย์โดยชี้ให้เห็นว่าเมื่อสิ่งต่าง ๆ เข้ามาเผชิญหน้าในสนามของความสัมพันธ์นี้แล้ว จะนำไปสู่สถานะอันได้แก่ความรู้หรือมุมมอง “ที่ขึ้นตรง” กับประสบการณ์ของสิ่งนั้น ๆ โดยอาจไม่จำเป็นต้องมีมนุษย์อยู่ในพื้นที่ความรู้ดังกล่าวเลยก็ได้ กล่าวโดยขยายความก็คือ แนวคิดนี้เชื่อว่าไม่เพียงแต่มนุษย์เท่านั้นที่มีมุมมอง ประสบการณ์และความรู้ แต่สัตว์ สิ่งของ และธรรมชาติก็มีมุมมอง ประสบการณ์ และสามารถผลิตความรู้ของตนเองได้ ในหลาย ๆ ครั้งมุมมอง ประสบการณ์และความรู้เหล่านี้อยู่นอกเหนือไปจากความสามารถของมนุษย์ในการรับรู้เสียด้วยซ้ำ อาจกล่าว

ได้ว่าภววิทยาแบบใหม่เป็นแนวนิพนธ์ที่ตั้งคำถามกับการครอบงำความรู้ของมนุษย์ที่มีเหนือสิ่งอื่น ๆ อย่างถอนรากถอนโคน

แม้ว่าก่อนหน้านี้จะมีความพยายามปลดแอกการครอบงำความรู้ของมนุษย์ที่มีเหนือสิ่งอื่น ๆ เพื่อที่จะสร้างสถานะอันเท่าเทียมระหว่างมนุษย์กับสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ แต่สถานะดังกล่าวก็ยังคงถูกอธิบายผ่านสายตาของมนุษย์ เป็นสถานะที่มองข้ามประสบการณ์และความรู้ของสิ่งอื่น ๆ ผู้วิจัยขอยกตัวอย่างแนวคิดที่นักวิชาการได้เสนอเพื่อสลายความเป็นศูนย์กลางของมนุษย์และเชื่อมโยงกับสิ่งอื่น ๆ ที่ไม่ใช่มนุษย์ที่เราอาจคุ้นเคยกันดี ทั้งยังมีความเกี่ยวข้องกับมิติทางสิ่งแวดล้อม นั่นคือแนวคิดนิเวศวิทยาเชิงลึก (Deep Ecology)

แนวคิดนิเวศวิทยาเชิงลึกเป็นปรัชญาสิ่งแวดล้อมที่ตั้งคำถามกับการใช้เทคโนโลยีและเศรษฐศาสตร์การเมืองในการจัดการกับสิ่งแวดล้อม แนวคิดนี้เสนอว่ามนุษย์ควรถูกผนวกไปเป็นส่วนหนึ่งของสิ่งแวดล้อมเพื่อที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนผ่าน “เชิงลึก” ของสังคมสมัยใหม่ที่จะช่วยป้องกันความล่มสลายของระบบนิเวศและก่อให้เกิดความยั่งยืนทางธรรมชาติที่แท้จริง (Naess 1973) แม้ว่าแนวคิดนิเวศวิทยาเชิงลึกจะมีคุณูปการที่นำเอาประเด็นทางสิ่งแวดล้อมให้เข้ามาปรากฏในอาณาบริเวณของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม ซึ่งเป็นการนำเอาสิ่งอื่นที่ไม่ใช่มนุษย์เข้ามาปรากฏในฐานะผู้กระทำการร่วมอันนำไปสู่ความก้าวหน้าของพื้นที่ความรู้ทางสิ่งแวดล้อมและแวดวงวิชาการ ถึงกระนั้น แนวคิดนี้ยังคงก้าวไปไม่พ้นโลกของมนุษย์ หากวนเวียนอยู่กับจริยศาสตร์ นโยบายและภาคปฏิบัติในระดับของมนุษย์ (ดู Grey 1993) กล่าวให้ชัดเจนยิ่งขึ้นก็คือ ยังคงเป็นโลกใบที่มีมนุษย์เป็นเจ้าของและนิยามเพื่อให้ตัวเองเข้าใจเพียงฝ่ายเดียว ไม่ใช่สนามของความสัมพันธ์ที่บทความนี้ต้องการเสนอ ผู้วิจัยขอเสนอว่าสนามของความสัมพันธ์ในแนวนิพนธ์แบบภววิทยาหลังมนุษย์คือโลกที่มนุษย์และสิ่งอื่น ๆ ที่ไม่ใช่มนุษย์ร่วมกันสร้างและนิยามความจริงร่วมกัน (ดู de la Cadena and Blaser 2018) ซึ่งจะนำไปสู่สถานะใหม่ที่เรานำมาให้ความสนใจ

“สภาวะใหม่” ที่ผู้วิจัยใช้เป็นคำสำคัญในการร้อยเรียงเนื้อหาในบทความชิ้นนี้เป็นสิ่งที่ปรากฏในสนามของความสัมพันธ์ซึ่งกลั่นจากความเข้าใจของผู้วิจัยในการอ่านงานที่เกี่ยวข้องกับจุดเปลี่ยนทางภววิทยา หมายถึงสภาวะที่มนุษย์ไม่คุ้นเคยเพราะเป็นความรู้ อารมณ์และบรรยากาศที่เกิดขึ้นเมื่อได้เผชิญหน้ากับผู้กระทำกรอื่น ๆ ที่ไม่ใช่มนุษย์ ภายใต้สภาวะใหม่นี้ กระบวนการคิดและการรับรู้ของมนุษย์ที่เคยเคยไหลไปตามความเคยชินจะถูกกระตุกให้ชะงัก ดังนั้น ภววิทยาจึงมักจะก่อให้เกิดความสงสัยใคร่รู้ ความประหวั่นพรั่นพรึงและเต็มไปด้วยคำถาม เพราะในช่วงแรกที่เราเผชิญกับมุมมอง ประสบการณ์และความรู้ที่อยู่เหนือจากญาณสัมผัสผัสของมนุษย์ เราจะงงงวยเนื่องจากไม่คุ้นชินกับประสบการณ์เหล่านี้ และยังไม่สามารถให้นิยามความหมายแก่สภาวะหรือปรากฏการณ์แบบที่เราเคยทำกันมา ดังนั้นมนุษย์เราต้องใช้เวลาในการพินิจพิเคราะห์อย่างลึกซึ้งเพื่อที่จะรู้จัก รู้ลึกและเข้าใจสภาวะหรือปรากฏการณ์ผ่านประสาทสัมผัสและระบบการประมวลเหตุผลของเราร่วมไปกับผู้กระทำกรอื่น ๆ อย่างระมัดระวัง โดยอย่าเพิ่งปล่อยให้ระบบภาษา กระบวนการคิดและการรับรู้แบบเดิม ๆ ของเรามาครอบงำอันจะนำไปสู่การผลิตซ้ำความรู้ที่เราคุ้นเคย

ตัวอย่างงานเขียนทางภววิทยาแบบใหม่ที่สามารถอธิบายคำกล่าวข้างต้นได้อย่างชัดเจนคืองานในกลุ่มที่ศึกษาอารมณ์ความรู้สึก งานกลุ่มนี้ตั้งคำถามกับการผลิตซ้ำความรู้เรื่องอารมณ์ความรู้สึกที่เราคุ้นเคย (Massumi 2002; Shouse 2005) ที่ผ่านมารื่องของอารมณ์มักถูกประกอบสร้างให้อยู่ฝั่งตรงข้ามกับเรื่องของเหตุผล ความสัมพันธ์แบบคู่ตรงข้ามนี้กลายมาเป็นฐานคิดของการตีความและการสร้างความรู้ในประวัติศาสตร์ทางความคิดและสำนึกร่วมของเรา เช่น เมื่ออารมณ์ความรู้สึกเท่ากับความไร้เหตุผล จึงเชื่อมโยงไปได้ดีกับความเปราะบางที่มีธรรมชาติของร่างกายที่อ่อนไหว ตรงข้ามกับความเป็นผู้ชายอันมีลักษณะทางกายภาพอันเข้มแข็งซึ่งเป็นตัวแทนของตรรกะวิถี เป็นต้น การสร้างคู่ตรงข้ามเช่นนี้ตอกย้ำการไหลไปของกระแสการรับรู้ของมนุษย์ที่ถูกครอบงำด้วยกับดักคู่ตรงข้ามโดยปริยายและมักกลายไปเป็นฐานคิดของการประกอบสร้างความรู้แบบคู่ตรงข้ามอื่น ๆ ต่อไปอีก เช่น วิทยาศาสตร์/ความเชื่อ เจ้าอาณานิคม/ผู้อยู่ใต้อาณานิคม ตะวันตก/ตะวันออก ศูนย์กลาง/ชายขอบ เป็นต้น คู่ตรงข้ามเหล่านี้ล้วนแฝงไปด้วยนัยของคู่ขัดแย้งระหว่างเหตุผลกับอารมณ์ทั้งสิ้น

งานวิชาการแบบใหม่ที่ศึกษาอารมณ์ความรู้สึกต้องการท้าทายความเคยชินนี้ โดยตั้งคำถามว่าจะเกิดอะไรขึ้นหากเราศึกษาปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับแรงกระทำหรือพลังงานที่เรายังไม่รู้จัก โดยไม่ด่วนตีความว่าเป็นเรื่องไร้เหตุผลเพียงเพราะไม่สามารถจัดแรงกระทำหรือพลังงานใส่ลงไปในพื้นที่เชิงประจักษ์นิยมได้ และไม่ด่วนเรียกชื่อว่าเป็นอะไร เพราะครั้งเมื่อเราเรียกชื่อแรงกระทำหรือพลังงานเหล่านี้ก็เท่ากับว่าเราอนุญาตให้ระบบสัญลักษณ์ของมนุษย์แปลงสิ่งเหล่านี้ให้จำกัดมาเป็นเพียงสิ่งที่มีมนุษย์รู้จัก วิธีการศึกษาแบบใหม่นี้พยายามติดเบรกทางความคิดไม่ได้เราผลิผลมาจัดกลุ่มแรงกระทำเหล่านี้ออกเป็นคู่ตรงข้ามระหว่างเรื่องของอารมณ์กับเหตุผล แต่ต้องพิจารณาพิจารณาอารมณ์และความรู้สึกที่ยังไม่ได้เคลื่อนตัวเข้ามาสู่อาณาบริเวณของโครงสร้างทางภาษาของมนุษย์ ให้เราตระหนักรู้ ณ ช่วงเวลาที่อารมณ์และความรู้สึกเหล่านี้ยังไม่ได้ถูกขานชื่อว่าเป็นอะไร (Massumi 2002) แล้วต้องค่อย ๆ สังเกตปฏิสัมพันธ์ของอารมณ์และความรู้สึกในฐานะผู้กระทำการในสนามของความสัมพันธ์ที่มีมนุษย์ปรากฏตัวอยู่ หลังจากนั้นจึงอาศัยวิธีการเขียนแบบใหม่ ๆ เพื่ออธิบายสภาวะหรือความรู้ใหม่ ๆ เหล่านั้น

ตัวอย่างงานที่ศึกษาอารมณ์ความรู้สึกที่น่าสนใจคือหนังสือเรื่อง **Moving Politics: Emotion and ACT UP's Fight against AIDS** ผู้เขียนคือ Deborah Gould (2009) ใช้ทฤษฎีผัสสาอารมณ์ (Affect Theory) เพื่อศึกษาอารมณ์ความรู้สึกในขบวนการ ACT UP ซึ่งเป็นกลุ่มเคลื่อนไหวทางสังคมที่เรียกร้องสิทธิให้กับกลุ่มคนหลากหลายทางเพศที่อยู่ร่วมกับเชื้อเอชไอวีในกรุงนิวยอร์กช่วงปี ค.ศ. 1990s อันเป็นช่วงวิกฤตของการแพร่กระจายโรคเอดส์และการเกิดข้อพิพาทระหว่างรัฐกับประชาชนอย่างรุนแรง ในหนังสือเล่มนี้ Gould วิพากษ์มายาคติของ “อารมณ์” ในการศึกษาการเคลื่อนไหวทางสังคม (social movement studies) ที่ว่ากระอักกระอ่วนที่จะเอ่ยถึงอารมณ์ความรู้สึกเพราะจะทำให้ขบวนการเหล่านี้ขาดความชอบธรรมเพราะไร้ซึ่งเหตุผลอันหนักแน่นในการขับเคลื่อนทางการเมือง แต่จากการศึกษาข่าว จดหมายเหตุองค์กร วัตถุสิ่งของที่เกี่ยวข้อง รวมไปถึงปฏิบัติการของขบวนการ ACT UP ผู้เขียนพบว่าพลังหรือแรงกระทำที่ถูกเรียกชื่อว่า ความโกรธ ความหวัง ความสิ้นหวัง ความอับอาย ความทะนง กามารมณ์ รวมไปถึงความรู้สึกต่าง ๆ ที่ถูกขานชื่อต่างออกไป ล้วนเป็นปัจจัยสำคัญต่อการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไปของขบวนการทางการเมืองดังกล่าว

ความเชื่อที่ว่าอารมณ์ความรู้สึกไม่สามารถสร้างความเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้เกิดจากการที่เราถูกครอบงำโดยมายาคติของสภาวะคู่ตรงข้ามระหว่างเหตุผลกับอารมณ์ แต่เมื่อเราตั้งคำถามใหม่ภายใต้สนามของความสัมพันธ์ของผู้คน วัตถุสิ่งของ และกระบวนการทางการเมือง เราจะมองเห็นความเป็นไปได้ใหม่ ๆ ของการศึกษาเรื่องของ “อารมณ์” ในพื้นที่ความรู้ทางการเมืองที่เคยถูกปฏิเสธมาก่อน ผู้วิจัยคิดว่าข้อเสนอของ Gould สามารถพาเราไปยังสภาวะทางการเมืองใหม่ ๆ ซึ่งเดิมที่เราเคยตั้งข้อรังเกียจมิติการใช้อารมณ์เนื่องจากอารมณ์มักถูกทำให้เป็นคู่ตรงข้ามกับหลักการและเหตุผล มักถูกกล่าวหาเป็นจุดอ่อนและไม่เคยถูกหยิบจับมาเป็นเครื่องมือต่อสู้ หากต้องถูกขจัดออกไปเพื่อทำให้กระบวนการทางการเมืองบริสุทธิ์ปราศจากความต่างพร้อยของอารมณ์ที่มักทำให้เห็นว่าเป็นเรื่องส่วนบุคคลหรือเรื่องไม่สลักสำคัญ เมื่อเราเชื่อมโยงงานของ Gould มายังบริบทสังคมไทยร่วมสมัย การวิพากษ์คู่ตรงข้ามระหว่างอารมณ์กับเหตุผลทำให้เรารู้สึกขึ้นมาตั้งคำถามกับการใช้วาทกรรมของรัฐไทยที่นำความรู้เหตุผลของอารมณ์มาสร้างความชอบธรรมในการจัดการกับผู้ชุมนุมที่มีความเห็นต่างทางการเมือง^{iv}

ในบทความชิ้นนี้ ผู้วิจัยเสนอความหมายของภววิทยาหลังมนุษย์ว่าคือเครื่องมือที่ช่วยเผยให้เห็นสภาวะใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นจากปฏิสัมพันธ์ของผู้กระทำต่าง ๆ ทั้งมนุษย์และไม่ใช่มนุษย์ นิยามใหม่นี้ท้าทายความหมายเดิมของภววิทยาในฐานะพื้นที่ความรู้ที่เคยผูกขาดโดยมโนทัศน์และผัสสะของมนุษย์ ภววิทยาแบบเดิมที่เป็นผลผลิตจากกระแสนิเวศวิทยาตะวันตกได้ก่อให้เกิดกับดักคู่ตรงข้าม เช่น จิตกับกาย เหตุผลกับอารมณ์ ชายกับหญิง และวัฒนธรรมกับธรรมชาติ เป็นต้น ความจริงที่ปรากฏถูกผลิตภายใต้โครงสร้างทางภาษาและสัญลักษณ์ของมนุษย์ แม้จะเป็นความจริงที่ทำให้มนุษย์เรียนรู้โลกภายนอกได้กว้างขวางขึ้น แต่ในขณะเดียวกันก็สร้างปัญหาในการแบ่งพรมแดนความเป็นเราและความเป็นอื่นเสมอมา จนในห้วงเวลาหลายสิบปีที่ผ่านมาได้เกิดการแสวงหาความจริงแบบใหม่ ๆ เกิดเป็นโลกหลากใบและจักรวาลวิทยาหลายห้วงที่ทับซ้อนกัน (de la Cadena and Blaser 2018) ในบทความนี้ผู้วิจัยเสนอพื้นที่ความรู้ใหม่ที่เรียกว่าสนามของความสัมพันธ์ในฐานะเครื่องมือเพื่อฉายให้เห็นว่าแท้ที่จริงแล้ว

ในประวัติศาสตร์ทางความคิดของมนุษย์ เราไม่เคยเว้นว่างจากปฏิสัมพันธ์กับตัวละครอื่น ๆ เลย เพียงแต่เราหลับตาข้างเดียวและมองข้ามพวกเขาเหล่านั้นไป

แนวพินิจแบบภววิทยาใหม่เช่นนี้ช่วยให้เราตั้งคำถามความจริงที่เราเคยชินโดยไม่ด่วนผลิผลามให้ความหมายกับปรากฏการณ์ผ่านประสบการณ์ของมนุษย์แต่เพียงฝ่ายเดียว แต่ให้พิจารณาการปรากฏร่วมของผู้กระทำต่าง ๆ ในสถานการณ์ที่เราสนใจ การเขียนงานในพื้นที่ความรู้ที่บูรณาการมุมมองที่แตกต่างหลากหลายไม่ว่าจะเป็นงานศึกษาอารมณ์ความรู้สึก มนุษยศาสตร์สิ่งแวดล้อม การศึกษาทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี หรือหลากสายพันธุ์และสัตว์ศึกษาจะมุ่งเสนอโลกแบบใหม่ผ่านการเขียนที่ไม่ลดทอนความจริงให้กลายเป็นคู่ตรงข้ามหรือสภาวะที่เราคุ้นเคย แต่เป็นมุมมองที่เต็มไปด้วยอารมณ์และบรรยากาศการดำรงอยู่ร่วมกันทั้งของมนุษย์และสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ ก่อให้เกิดความเป็นไปได้ใหม่ ๆ ที่เราจะสามารถแสดงสภาวะแบบข้ามสายพันธุ์ ข้ามความเป็นมนุษย์กับสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ ข้ามเส้นแบ่งทางธรรมชาติกับวัฒนธรรมที่จะไปให้พ้นกับดักคู่ตรงข้ามดังตัวอย่างงานที่ได้ยกตัวอย่างไปตอนต้น งานเหล่านี้ล้วนว่าด้วยสภาวะใหม่ ๆ อันเกิดขึ้นจากการเผชิญหน้าของผู้กระทำต่าง ๆ ในพื้นที่เราที่เรียกว่าสนามของความสัมพันธ์

พัฒนาการและจุดเปลี่ยนสำคัญ

ภววิทยาหลังมนุษย์เป็นแนวพินิจที่ทำทลายกระแสนิเวศอันต่อเนื่องของประวัติศาสตร์ทางความคิดในโลกตะวันตก ทั้งที่เป็นโลกภาษาอังกฤษและโลกภาษาในภาคพื้นยุโรปที่สืบสายกลายมาเป็นความคิดแบบหลังสมัยใหม่ (Postmodernism) และหลังโครงสร้างนิยม (Poststructuralism) แม้ว่าสกุลทางความคิดทั้งสองจะถูกมองว่าพยายามท้าทายอภิปรัชญาของการประกอบสร้างความจริงว่าเป็นผลผลิตทางสังคมแบบหนึ่ง แต่ก็ยังคงถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่ายังอยู่ในพื้นที่ความรู้ที่เต็มไปด้วยโครงข่ายภาษาและสัญลักษณ์ที่ประดิษฐ์โดยมนุษย์ และสืบทอดความรู้ที่มีมนุษย์เป็นจุดศูนย์กลาง (Harman 2018; Holbraad and Pedersen 2017) กระแสความคิดแบบตะวันตกเหล่านี้ผูกขาดในฐานะเจ้าของการศึกษาหาความรู้และแทบไม่เหลือพื้นที่

ให้เราเข้าใจสิ่งอื่น ๆ ที่ดำรงอยู่ในพื้นที่เดียวกันอย่างจริงจัง จุดเปลี่ยนทางภววิทยาสู่หลังมนุษยนิยมเป็นแนวทางที่เรียกร้องให้เราศึกษาสิ่งที่เคยถูกละเลย เพราะโลกอื่นที่ซ้อนทับกันอยู่นี้ยังไม่เคยถูกอธิบายด้วยวิธีการอื่นนอกเหนือไปจากความรู้ที่ใช้เครื่องมือของมนุษย์คือ ประสาทสัมผัส มุมมองหรือภาษาเพื่อพูดถึงสถานะที่เราดำรงอยู่เนื่องจากภววิทยาหลังมนุษยนิยมเป็นกระบวนทัศน์ใหม่ที่ก่อตัวขึ้นมาจากหลากหลายสาขาวิชาซึ่งมีความซับซ้อน ผู้วิจัยขอประมวลกระแสธารทางความคิดที่สำคัญดังนี้

สลายพรมแดนคู่ตรงข้ามและเผยผู้กระทำกลุ่มใหม่

ดังที่ได้กล่าวไปแล้วว่า จุดเปลี่ยนทางภววิทยามีรากฐานความคิดมาจากการวิพากษ์การแบ่งความรู้หรือความจริงออกเป็นคู่ตรงข้าม หากเราย้อนกลับไปยังนักคิดที่มีอิทธิพลต่อการเกิดขึ้นของแนวพินิจแบบภววิทยาหลังมนุษย Bruno Latour คือผู้ที่ทำให้เกิดจุดเปลี่ยนสำคัญของกระบวนทัศน์นี้ นักสังคมวิทยาชาวฝรั่งเศสผู้นี้บูรณาการสังคมศาสตร์กับวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพื่อท้าทายกระบวนทัศน์แบบทวิภาคของความจริงที่สืบทอดมาในสายธารปรัชญาของ René Descartes (1596-1650) ที่กำเนิดในบรรยากาศของการเปลี่ยนผ่านจากยุคกลางเข้าสู่โลกสมัยใหม่ที่มีการเปลี่ยนจุดศูนย์กลางของความรู้จากพระเจ้ามาสู่มนุษย์ ปัจจัยที่ทำให้มนุษย์กลายเป็นองค์ประธานของความรู้คือศักยภาพในการคิด Descartes จึงแบ่งแยกจิตซึ่งเป็นกลไกสำคัญในการคิดออกจากร่างกายและยกให้เป็นตัวกระทำที่สำคัญของการสร้างความรู้ ดังประโยคที่ทุกคนรู้จักกันดี “I think therefore I am” (Cogito, ergo sum) การเสนอข้อคิดเห็นโดย Descartes เช่นนี้เป็นปฐมบทของการขีดพรมแดนที่ก่อให้เกิดทวิภาคของความจริงซึ่งนำไปสู่รากฐานให้กับกระบวนทัศน์ที่มีมนุษย์เป็นจุดศูนย์กลางและเกิดการแบ่งความรู้ในโลกสมัยใหม่ออกเป็นสิ่งที่เป็นนามธรรมกับสิ่งที่ป็นรูปธรรม (ดู ชนกพร ชุตติกมลธรรม 2563, 100-101) เกิดคู่ตรงข้ามที่เราคุ้นเคยในเวลาต่อมาไม่ว่าจะเป็น จิตใจ/ร่างกาย อตวิสัย/วัตถุวิสัย วัฒนธรรม/ธรรมชาติ เป็นต้น

ในหนังสือเล่มสำคัญคือ **We Have Never Been Modern** ผู้เขียนคือ Bruno Latour (1993) ท้าทายวงศาวิทยาทางความคิดของโลกตะวันตกที่มีการแบ่งความจริง

ออกเป็นคู่ตรงข้าม รวมไปถึงการจัดเรียงประวัติศาสตร์ทางความคิดเป็นเส้นตรงที่ต่อเนื่องแบบสมัยใหม่ (Modernism) และหลังสมัยใหม่ (Postmodernism) Latour เสนอข้อถกเถียงว่าที่จริงแล้วพวกเราไม่เคยอยู่ในสภาวะสมัยใหม่เลย ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะว่าการนิยามว่าอะไรคือโลกสมัยใหม่นั้นเกิดขึ้นจากการประกอบสร้างความรู้ด้วยการแบ่งโลกใบนี้ออกเป็นคู่ตรงข้าม

Latour วิพากษ์ว่ากระบวนทัศน์แบบ “สมัยใหม่” เกิดขึ้นจากการที่ธรรมชาติถูกเบียดขับออกจากสังคมมนุษย์และถูกประกอบสร้างให้กลายเป็นวัตถุทางสังคม เกิดการแบ่งแยกสิ่งที่เป็นมนุษย์กับสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ (Pickering 2017) หรือแบ่งออกเป็นสิ่งที่เรียกว่าธรรมชาติและวัฒนธรรม (Latour 1993; ชยา วรธนะภูติ และรัตนภรณ์ พุ่มน้อย 2561) การสร้างพรมแดนความรู้เช่นนี้ถือเป็นเรื่องใหญ่ เพราะหลังจากที่มีการแบ่งระบอบความจริงออกเป็นธรรมชาติและวัฒนธรรม ก็ส่งผลให้การศึกษาวิจัยหรือปฏิบัติการทางวิชาการในเวลาต่อมาพลอยถูกแบ่งออกเป็นสองขั้วโดยปริยาย นั่นคือ เมื่อใดมีการศึกษาความจริงที่เป็นธรรมชาติอันเป็นกิจกรรมของนักวิทยาศาสตร์ เราจะเรียกโลกใบนั้นว่า “โลกทางกายภาพ” และเมื่อใดที่ความจริงถูกศึกษาโดยนักสังคมศาสตร์ซึ่งเป็นการศึกษาทางวัฒนธรรม ก็จะเรียกโลกใบนั้นว่า “โลกทางสังคม” (โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์ 2559, 123) ปฏิบัติการแบ่งโลกออกเป็นสองขั้วเช่นนี้นำไปสู่สิ่งที่ Latour เรียกว่า “ธรรมนูญสมัยใหม่” (Modern Constitution) (ดู ชยา วรธนะภูติ และรัตนภรณ์ พุ่มน้อย 2561; จักรกริช สังขมณี 2559; Latour 1993)

Bruno Latour ต้องการสั่นคลอน “ธรรมนูญสมัยใหม่” ซึ่งเป็นฐานรากที่ประกอบสร้างสภาวะสมัยใหม่ ด้วยการเสนอ “ทฤษฎีเครือข่าย-ผู้กระทำ” (Actor-Network Theory—ANT) ที่กล่าวว่าไม่เพียงแต่มนุษย์เท่านั้นที่เป็นผู้กระทำการ สิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ก็เป็นผู้กระทำภายใต้เครือข่ายความสัมพันธ์ของสรรพสิ่ง (Latour 2005) ยิ่งไปกว่านั้นผู้กระทำก็อาจกลายมาเป็นเครือข่าย และเครือข่ายก็อาจกลายมาเป็นผู้กระทำ^๖ ตัวอย่างเช่น ในด้านหนึ่งอินเทอร์เน็ตมีฐานะเป็นผู้กระทำเพราะทำหน้าที่เคลื่อนย้ายถ่ายเทข้อมูลจากแหล่งหนึ่งไปสู่อีกแหล่งหนึ่ง และทำหน้าที่แปลงข้อมูลรูปแบบหนึ่งไปสู่อีกรูปแบบหนึ่ง แต่ในอีกด้านหนึ่งอินเทอร์เน็ตก็มีฐานะเป็นเครือข่ายที่เชื่อมโยง

ผู้กระทำอื่น ๆ ไม่ว่าจะเป็นมนุษย์ เครื่องคอมพิวเตอร์ และโปรแกรมต่าง ๆ เข้าไว้ด้วยกัน (จักรกริช สังขมณี 2559) จะเห็นได้ว่าทฤษฎีเครือข่ายผู้กระทำได้สั่นคลอนฐานคิดการแบ่งมนุษย์ออกจากสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์และยกให้เป็นองค์ประธานของความรู้อันเป็นใจกลางของฐานคิดที่สืบสายธารมาจากปรัชญาตะวันตกที่สถาปนาโดย Descartes

ทฤษฎีเครือข่าย-ผู้กระทำ คือสนามของความสัมพันธ์ที่ทลายพรมแดนระหว่างผู้กระทำการและเครือข่ายเพราะพวกเขาสามารถเลื่อนไหลเปลี่ยนแปลงไปมาได้ เป็นที่น่าสังเกตว่าไม่เพียงแต่พรมแดนในมิติแนวนอนเท่านั้นที่ถูกสลาย พรมแดนในแนวตั้งซึ่งก็คือความสัมพันธ์แบบลำดับชั้น (hierarchy) ก็ถูกยุบย่อให้ลดระดับในแนวดิ่งกลายมาเป็นความสัมพันธ์แนวระนาบเดียวกัน จึงอาจกล่าวได้ว่าแนวคิดภววิทยาแบบใหม่คือการสลายความสัมพันธ์แบบบนลงล่างนำไปสู่ความสัมพันธ์แนวราบหรือมิติโครงข่ายภววิทยาแบบราบ “Flat Ontology” (Harman 2018) หรือกล่าวให้เห็นภาพขึ้นไปอีกผู้วิจัยเสนอว่าก็คือการเปลี่ยนองศาในการมองแบบแนวดิ่งที่ยึดโยงอยู่กับแรงโน้มถ่วงของโลกที่มนุษย์เคยชิน หมุนเปลี่ยนแกนให้พลิกกลับมาเป็นการมองเห็นที่เป็นเส้นราบของความสัมพันธ์^{vi} ข้อสังเกตนี้สำคัญเพราะนำไปสู่การปฏิเสธสิ่งที่เราเคยให้ความหมายมาก่อนหน้านี้ว่าอะไรคือความเป็นศูนย์กลางที่มีตำแหน่งอยู่บนยอดและอะไรคือความเป็นชายขอบที่อยู่ตรงด้านล่างของความสัมพันธ์อันเป็นแบบแผนทางวัฒนธรรมของมนุษย์ที่แฝงด้วยนัยของระบบคุณค่าที่ส่งทอดต่อ ๆ กันมา ที่สำคัญ แนวพินิจแบบภววิทยาหลังมนุษย์ได้ถอนรากถอนโคนสภาวะความเป็นมนุษย์ไปอย่างสิ้นเชิงโดยเสนอสภาวะใหม่ที่น่าสนใจว่า มนุษย์ก็ควรถูกปฏิบัติในฐานะที่เป็นวัตถุสภาพไม่ต่างไปจากสิ่งของวัตถุอื่น ๆ นั่นเอง^{vii} (Holbraad and Pedersen 2017, 199-209)

เมื่อเรากลับไปทบทวนแนวคิดนิเวศวิทยาเชิงลึก เราจะพบข้อจำกัดของปรัชญาสิ่งแวดล้อมดังกล่าวคือ แม้ว่าจะมีความพยายามเลื่อนตำแหน่งแห่งที่ของมนุษย์ให้มาอยู่ในระนาบเดียวกันกับสัตว์และสิ่งแวดล้อม แต่ก็ยังมีเส้นแบ่งของสภาวะการดำรงอยู่ระหว่างมนุษย์กับสิ่งอื่นที่ไม่ใช่มนุษย์อันเป็นพรมแดนทางความรู้ที่ภววิทยาแบบใหม่ต้องการสลาย การถอนรากถอนโคนของภววิทยาแบบหลังมนุษย์คือการสลายเส้นแบ่งดังกล่าว โดยเสนอว่าถ้าหากผู้กระทำสามารถกลายเป็นเครือข่าย

และเครือข่ายก็สามารถกลายเป็นผู้กระทำได้ดังที่เราอภิปรายไปแล้วข้างต้น มนุษย์เองก็สามารถเป็นได้ทั้งผู้กระทำและเครือข่ายได้เช่นกันโดยไม่ต่างจากสิ่งอื่น ๆ ที่ไม่ใช่มนุษย์ (Thing) ในการขยายความข้อความนี้ เราสามารถกลับไปพิจารณางานด้านศึกษาด้านอารมณ์ความรู้สึกอีกครั้งเพื่อให้ได้ความกระจ่างมากขึ้น Brian Massumi (2002, 118) ผู้ซึ่งสนใจการเดินทางของพลังงานและความปรารถนาที่ข้ามผ่านพรมแดนของเรือนร่างและสังขารที่ได้แรงบันดาลใจจากวิธีคิดของ Gilles Deleuze และ Félix Guattari ได้เสนอว่าร่างกายมนุษย์เป็นพื้นที่แห่งการรับรู้ที่ไม่ใช่ระบบปิด แต่เป็นระบบเปิดที่เชื่อมโยงกับสิ่งแวดล้อมภายนอก

เช่นนี้แล้ว ด้วยการมองเห็นเนื้อหนังมังสาของเรือนร่างที่ปริ เปิด แผล เชื่อมกับพื้นที่ภายนอกอยู่ตลอดเวลาและอนุญาตให้เกิด “สภาวะใหม่ในสนามของความสัมพันธ์” ที่เรียกว่า “เข้ามาข้างนอก ออกไปข้างใน” (จันทน์ เจริญศรี 2559) ผู้วิจัยจึงเสนอว่าร่างกายมนุษย์จึงกลายมาเป็นเครือข่ายหรือสนามของความสัมพันธ์ของผู้กระทำการอันหลากหลายให้ได้เคลื่อนย้ายถิ่นและพำนักอาศัย ตัวอย่างเช่น พลังงานแรงกระทำ และอารมณ์ความรู้สึกใช้ระบบประสาทสัมผัสในร่างกายมนุษย์เป็นสื่อในการเดินทางจากจุดหนึ่งไปยังอีกจุดอื่น ๆ ผ่านเรือนร่างหนึ่งไปยังเรือนร่างอื่น ๆ ต่อ ๆ ไป หรือสำหรับสิ่งมีชีวิตขนาดเล็กจำพวกรา จุลินทรีย์ หรือปรสิต พวกเขาเหล่านี้มองเห็นร่างกายมนุษย์ในฐานะส่วนหนึ่งของระบบนิเวศที่ตนเองดำรงชีวิตอยู่ ดังนั้น ในขณะที่มนุษย์มองว่าพยาธิใบไม้ตับเป็นภัยคุกคาม เพราะได้รุกรานเข้ามาในร่างกายมนุษย์ผ่านระบบทางเดินอาหารและนำไปสู่ความผิดปกติของร่างกาย แต่พยาธิใบไม้ตับกลับเห็นหลอดอาหาร กระเพาะอาหาร และกึ่งกันน้อยใหญ่ของทางเดินท่อน้ำดีว่าเป็นภูมิทัศน์หนึ่งในระบบนิเวศแห่งการโยกย้ายถิ่นเพื่อสืบพันธุ์ (ดู วิศิษฐ์ ปิ่นทองวิชัยกุล กำลังตีพิมพ์) พวกเขาเหล่านี้ไม่ว่าจะเป็นกระแสความรู้สึกหรือสิ่งมีชีวิตขนาดเล็กได้เคลื่อนย้ายถ่ายเท เข้ามาข้างนอกและออกไปข้างในผ่านร่างกายของมนุษย์อยู่ตลอดเวลา^{viii} ด้วยเหตุนี้ ภาววิทยาแบบราบจึงเน้นย้ำทั้งสภาวะของมนุษย์ที่ทั้งไม่ได้เป็นศูนย์กลางของความจริง ทั้งไม่ได้เป็นสิ่งที่ประกอบสร้างอันมีรูปสังขารอันอิสระจากสิ่งอื่น และทั้งไม่ได้มีอำนาจอยู่เหนือสิ่งอื่น ๆ แต่อย่างใด

อย่างไรก็ตาม ต้องเข้าใจด้วยว่า ภาววิทยาแบบราบแม้จะเป็นการสลายเส้นแบ่งของมนุษย์กับสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ และเลื่อนตำแหน่งแห่งที่ผู้กระทำอันหลากหลายให้เทียบเคียงกัน หรือพิจารณาความสัมพันธ์ของพวกเขาอย่างเท่าเทียมกันในลักษณะสมมาตรที่สามารถเลื่อนไหลไปมาได้ แต่ไม่ได้หมายความว่าทฤษฎีเครือข่าย-ผู้กระทำจะปฏิบัติกับผู้กระทำเหล่านี้ราวกับว่ามีอำนาจเท่ากัน ในทางตรงกันข้าม เรากลับเห็นความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียมกันในสภาวะใหม่นี้ (Felski 2020) ดังที่ Graham Harman อธิบายถึงทฤษฎีเครือข่าย-ผู้กระทำว่าแม้จะมองเห็นว่าผู้กระทำการล้วนมีฐานะที่เป็นตัวแสดงของความจริงเท่ากัน (equally real) แต่ไม่ได้หมายความว่าพวกเขาเหล่านั้นมีอำนาจเท่ากัน (not all are equally strong) (Latour et al. 2011, 27) ดังนั้นในสนามของความสัมพันธ์ที่ผู้วิจัยได้เสนอในบทความนี้จึงเป็นพื้นที่ที่มีการสั่นไหวเปลี่ยนแปลงไปมาระหว่างผู้กระทำกับเครือข่าย และเต็มไปด้วยการคั่งงอกกันของอำนาจระหว่างผู้กระทำในเครือข่ายอยู่ตลอดเวลา (ดู Ingold 2005)

สู่สภาวะพหุธรรมชาติ (Multinaturalism) และเรื่องเล่าของโลกหลากหลาย

นอกจากภาววิทยาหลังมนุษย์จะถอนรากถอนโคนกระบวนทัศน์แบบคู่ตรงข้ามแล้วยังชวนเราให้ตั้งคำถามกับการให้ความหมายต่อสิ่งต่าง ๆ รอบตัวมนุษย์ ว่าความรู้ที่เราเคยชินอาจเกิดจากการตีความและกำหนดนิยามด้วยผู้กระทำการคือมนุษย์เพียงฝ่ายเดียว โดยเฉพาะเมื่อปรากฏผู้กระทำการกลุ่มใหม่ ความหมายของสิ่งต่าง ๆ ที่เคยถูกนิยามโดยมนุษย์เพียงฝ่ายเดียวก็ถึงกาลที่ต้องถูกสั่นคลอน อันที่จริงผู้กระทำการกลุ่มใหม่ที่ว่า ดำรงอยู่มานาน เพียงแต่เรามองไม่เห็นหรือไม่ได้ยินต่างหาก บทความนี้ได้เสนอไปแล้วข้างต้นว่า ความรู้ในกรอบของภาววิทยาแนวใหม่คือมุมมองหรือประสบการณ์ที่ผลิตร่วมระหว่างมนุษย์และผู้กระทำการอื่น ๆ ในสนามของความสัมพันธ์ ในลำดับต่อไปผู้วิจัยจะพยายามชวนให้ผู้อ่านคิดตามว่าจะเกิดอะไรหากเราไม่ได้ฟังเสียงของมนุษย์ในการให้ความหมายอีกต่อไปแต่ยังใช้หูอีกข้างฟังเสียงของผู้กระทำการอื่น ๆ อย่างจริงจังในการร่วมสร้างความจริงใหม่ ๆ เป็นโลกใบซึ่งแตกต่างจากที่เราเคยรู้จักมาก่อน และถ้าเราไม่ได้ผลิตความรู้จากการให้ความหมายของเราเพียงฝ่ายเดียว แต่หากคิดคำนึงถึงผู้กระทำการอื่น ๆ ไปพร้อม ๆ กันนั้น เช่นนี้แล้วหน้าตาของความรู้เหล่านั้นจะเป็นอย่างไร

“นก” ในวัฒนธรรมต่าง ๆ ทั่วโลกถูกนิยามความหมายแตกต่างกันไปตามแต่ละพื้นที่ นกคือมิตรภาพ นกคืออิสระเสรี บางครั้งนกอาจคือสัญลักษณ์ของความตาย นกทั้งหมดที่เรากำลังพูดถึงอยู่นี้ คือนกที่เกิดแต่ในโลกของความจริงของมนุษย์ เพราะถูกให้ค่าหรือตีความเท่าที่มนุษย์จะจินตนาการ การบินของนกถูกตีความจากมนุษย์ว่าคืออิสระเสรีเพราะเป็นคุณสมบัติที่เหนือไปจากความสามารถของมนุษย์ เราใช้ “bird’s-eye view” หรือ “สายตาของนก” ฉายมุมมองทางอากาศในการถ่ายทอดทัศนวิสัยจากมุมสูง ให้การมองโลกที่แตกต่างไปจากลักษณะทางกายภาพของมนุษย์ที่ไม่สามารถบินได้ มุมมองดังกล่าวทำให้มนุษย์ก้าวข้ามขีดจำกัดทางธรรมชาติของตนเองในการพรรณนาเรื่องราวเหนือจินตนาการ ข้างต้นเป็นตัวอย่างการหาความรู้และการสร้างความจริงที่เราคุ้นเคย นั่นคือ “ความจริงทางกายภาพที่มีเพียงแบบเดียวนำไปสู่ความหมายทางวัฒนธรรมหลายแบบ” วิธีเช่นนี้เป็นกระบวนการทัศน์แบบวัฒนธรรมศึกษา โดยสนใจสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่สามารถมีความหมายได้หลายอย่าง โดยต่อมากการศึกษาทางมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ได้ขยายขอบเขตของความรู้ที่ว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างสิ่ง ๆ หนึ่ง กับความหมายอันหลากหลายจากการตีความจนกลายมาเป็นแนวทางการศึกษาที่เรียกว่า “พหุวัฒนธรรม” (Multiculturalism)

พหุวัฒนธรรมเป็นแนวคิดที่สร้างขึ้นมาเพื่อเปิดพื้นที่ให้กับความหลากหลายของผู้คนและสังคม อันจะนำไปสู่การยอมรับความแตกต่างทางเชื้อชาติ ศาสนาและวัฒนธรรม มีเป้าหมายเพื่อท้าทายการครอบงำของวัฒนธรรมเชิงเดียวซึ่งมักจะเป็นความรู้ที่มีเจ้าของเป็นกลุ่มคนมีอำนาจ (Song 2020) อย่างไรก็ตาม แม้จะมีคุณูปการต่อการปลดแอกการครอบงำของสิ่งที่เรียกว่าวัฒนธรรมกระแสหลัก แนวทางการศึกษาแบบพหุวัฒนธรรมยังคงเป็นกระบวนการหาความรู้อันมีเจ้าของเป็นมนุษย์เพียงฝ่ายเดียว และโดยมากเป็นมนุษย์จากประเทศเจ้าอาณานิคม อาจโดยไม่รู้ตัว มนุษย์หยิบยืมเอาคุณลักษณะของสิ่งอื่นมาทำความเข้าใจโลกจนทำให้ “มุมมอง” หรือ “สายตา” ของมนุษย์ไปครอบงำสิ่งต่าง ๆ เหล่านั้นเสียสิ้น การใช้ระบบสัญลักษณ์ในการให้ความหมายสิ่งรอบตัวมนุษย์ชวนให้ตั้งคำถามประเด็นปัญหาการเมืองเรื่อง “ภาพแทน” (Representation) ที่ซับซ้อนขึ้นไปอีกเพราะต่อจากนี้ไปพื้นที่ที่เราากำลังจะศึกษาไม่ได้มีเพียงแค่ผู้กระทำที่เป็นมนุษย์เท่านั้น ซึ่งเป็นปัญหาสำคัญที่แนวพินิจแบบภววิทยาแนวใหม่ต้องการจะวิพากษ์

แต่ที่จริงแล้ว รากเหง้าของปัญหาดังกล่าวมีที่มาจากการสร้างความรู้ผ่านโครงสร้างทางภาษาของมนุษย์ที่มีข้อจำกัดตรงที่มีมนุษย์เป็นจุดศูนย์กลางของการสร้างความหมายนั่นเอง ณ ปฐมบทที่มนุษย์กำหนด “มุมมองทางอากาศ” ด้วย “สายตาของนก” จากนั้นเป็นต้นมา นกจึงกลายเป็นสิ่งประกอบสร้างในโลกของมนุษย์เพื่ออธิบายสิ่งที่มนุษย์ต้องการทำความเข้าใจ และครั้งเมื่อมนุษย์ให้ความหมายในเชิงวัฒนธรรม นกก็ได้สูญเสียสภาวะทางธรรมชาติในฐานะสายพันธุ์ที่หลากหลายและมีวิถีชีวิตที่ซับซ้อน กลายมาเป็นเครื่องมือ (Device) ที่แบนราบตายตัวเพื่อรับใช้การมองโลกตามแต่ที่มนุษย์จะจินตนาการหากเราลองพินิจพิเคราะห์เพื่อตั้งคำถามว่าจริงๆ แล้ว “สายตาของนก” เป็นอย่างไร เราอาจก้าวไปสู่ประเด็นน่าขบคิดมากมาย เป็นต้นว่า ภาพที่ปรากฏในจอร์ับภาพของประสาธตาที่นกมองเห็นขณะบินนั้นเป็นอย่างไร ระยะใกล้ไกลที่นกมองเห็นขณะบินเป็นอย่างไร และเมื่อนกไม่ได้มีอากัปกริยาบนท้องฟ้าเพียงเท่านั้นสายตาของนกในช่วงเวลาอื่นๆ เป็นอย่างไร นกที่หากินตอนกลางคืนมองเห็นอะไร นกสายพันธุ์ที่ไม่สามารถบินได้มีมุมมองแบบไหน ท้ายที่สุด เมื่อเรากลับไปยังจุดเริ่มต้นของความสัมพันธ์ระหว่างคนกับนกที่ต่างฝ่ายต่างสัมพันธ์กันในระนาบเดียวกันที่มนุษย์ยังไม่ได้แปลงนกในฐานะสิ่งมีชีวิตให้กลายมาเป็นสัญลักษณ์หรือภาพแทนเพื่ออธิบายชีวิตและโลกของตนนั้น เราจะทำความเข้าใจชีวิตที่สัมพันธ์กันด้วยมุมมองใหม่ ๆ ได้หรือไม่ คำถามทั้งหมดนี้ไม่ได้เริ่มต้นด้วยกระบวนทัศน์แบบ “ความจริงทางกายภาพที่มีเพียงแบบเดียวนำไปสู่ความหมายทางวัฒนธรรมหลายแบบ” แต่หากเป็นการถามด้วยกระบวนทัศน์แบบ “ธรรมชาติหลากหลายแบบหรือสภาวะทางกายภาพที่แตกต่างกันนำไปสู่ความจริงชุดใหม่ ๆ ที่ไม่ได้มีแค่หนึ่งเดียว”

หนังสือเรื่อง *The Wake of Crows: Living and Dying in Shared Worlds* (2019) เขียนโดยนักปรัชญา Thom van Dooren (2019) เป็นงานที่ได้บูรณาการความรู้ทางปรัชญา วิทยาศาสตร์และสิ่งแวดล้อมเพื่อนำพาเราไปสู่ความจริงชุดใหม่ ๆ หรือสภาวะใหม่ ๆ ซึ่งเกิดขึ้นจากการเผชิญหน้าระหว่างมนุษย์กับอีกาในภูมิทัศน์ต่าง ๆ ทั่วโลก ตั้งแต่ผืนป่า ท่าเรือ หมู่เกาะ และทะเลทราย บทสนทนาข้ามศาสตร์เช่นนี้แผ่ขยายขอบฟ้าการขบคิดทางจริยศาสตร์แบบข้ามสายพันธุ์ที่ไม่ได้มีแต่มนุษย์เท่านั้นที่ปรากฏอยู่แต่ยังมีอีกาหรือสัตว์สายพันธุ์อื่น ๆ ร่วมชะตากรรมกับมนุษย์ในการเปลี่ยนผ่านมิติต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นโลกาภิวัตน์ ประวัติศาสตร์ของลัทธิอาณานิคม การขยายตัว

ของเมือง และวิกฤตทางภูมิอากาศแปรปรวนในโลกใบที่เราอยู่ร่วมกันนี้ซึ่งเป็นโลกที่เรา
ขบคิดและคำนึงถึงสิ่งอื่น ๆ อย่างจริงจัง (A More-Than-Human World)

“นก” ในงานหลากหลายพันธุ์และสัตว์ศึกษาจึงไม่ได้เป็นสิ่งมีชีวิตที่แบนราบ
ตายตัวและอยู่นิ่งให้มนุษย์ตีความหรือเป็นสภาวะนามธรรมจับต้องไม่ได้ หากแต่มี
ความแตกต่างหลากหลาย แม้แต่นกตระกูลเดียวกันที่อาศัยอยู่คนละระบบนิเวศก็
มีความหลากหลายของวิถีชีวิตไม่แตกต่างไปจากมนุษย์ที่อยู่อาศัยในพื้นที่ต่างกัน
Thom van Dooren ได้บรรยายถึงประสบการณ์ของตนที่เติบโตมาในกรุงแคนเบอร์รา
และมหานครซินีที่เขาคุ้นเคยกับอีกาสายพันธุ์ที่เรียกว่า Australian raven (*Corvus
coronoides*) และพรรณนาให้เราเห็นพฤติกรรมอันซับซ้อนของสัตว์สายพันธุ์อีกาที่
ปรับเปลี่ยนไปตามความสัมพันธ์ที่มีกับมนุษย์ในแต่ละภูมิภาคของโลก

ในบทนำของหนังสือ *The Wake of Crows* เขาเริ่มต้นบรรทัดแรกว่าเขา
ไม่แน่ใจว่าเมื่อไรกันแน่ที่ตนเองเริ่มรู้สึกว้าวุ่นอีกากำลังมองอยู่ หรือในความจริงแล้ว
อาจเกิดจากที่ขณะที่เขาเองมองพวกอีกา แล้วอีกาก็มองกลับมาที่เขาอีกที ปฐมบทใน
การเล่าเรื่องเช่นนี้มีความสำคัญ เพราะการหาความรู้ในงานทางภววิทยาหลังมนุษย์นั้น
เราไม่ได้ทำงานฝ่ายเดียวอีกต่อไป แต่เป็นการคิดคำนึงไปพร้อม ๆ กันกับสิ่งที่เราสนใจ
ศึกษา เราไม่ได้จ้องมองสัตว์หรือสิ่งของแต่เพียงฝ่ายเดียว แต่สัตว์หรือสิ่งของก็จ้องมอง
กลับมายังมนุษย์ วิธีคิดเช่นนี้ทำให้เกิดปฏิบัติการแห่งความเคลื่อนไหวของมนุษย์ใน
ฐานะผู้กระทำการให้กลายเป็นเครือข่ายให้กับอีกฝ่ายหนึ่งที่กำลังแปรสภาพจากการ
เป็นฉากหลังหรือเครือข่ายให้กลับกลายมาเป็นผู้กระทำการ เกิดจุดตัดแห่งช่วงขณะของ
การเคลื่อนไหวถ่ายเท ดังนั้น การจ้องมองกันและกันจึงนำไปสู่การขบคิดอย่างจริงจังถึง
โลกที่ดำรงอยู่ร่วมกัน (a shared world) เป็นโลกใบที่ไม่ได้มีมนุษย์เป็นตัวละครหลัก
เท่านั้น อันจะก่อให้เกิดสภาวะใหม่ในสนามของความสัมพันธ์ที่เราสนใจในบทความนี้

“การจ้องมองกันและกัน” ระหว่างต่างสายพันธุ์หรือต่างภววิทยานำไปสู่
สภาวะใหม่หรือโลกใบใหม่ที่เราอาจไม่คุ้นเคย เพราะความจริงไม่ได้เกิดจากการ
ตีความ และความจริงก็ไม่ได้มีหนึ่งเดียวอีกต่อไป Eduardo Viveiros de Castro เป็น

นักมานุษยวิทยาชาวบราซิลที่ศึกษาชุดความคิดและปฏิบัติการในความเชื่อแบบการนับถือผีและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของชนเผ่าพื้นถิ่นในกลุ่มน้ำแอมะซอนในละตินอเมริกา ในงานหลายชิ้นของเขา (Viveiros de Castro 1998; 2004; 2014) ได้มีการยกตัวอย่างการจ้องมองกันและกันระหว่างมนุษย์กับสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ เช่น ระหว่างคนกับเสือจากัวร์ว่าเข้าใจสิ่งที่เห็นพร้อมกันนั้นว่าเป็นคนละสิ่งในโลกแต่ละใบของแต่ละผู้กระทำการตัวอย่างเช่นในขณะมนุษย์เห็นของเหลวในร่างกายตัวเองว่าเป็น “เลือด” แต่เสือกลับเห็นว่าเป็น “เปียร์” ของเหลวในร่างกายมนุษย์ที่เป็นทั้งเลือดและเปียร์ไม่ได้เกิดจากการให้ความหมาย แต่คือ “สภาวะ” ที่ปรากฏต่อผู้กระทำแต่ละผู้กระทำที่ต่างกันและเป็นเรื่องจริงเท่า ๆ กัน (equally real)

Viveiros de Castro ศึกษาจักรวาลวิทยาในโลกทัศน์พื้นถิ่นแล้ววิพากษ์การศึกษาแบบเดิมที่เรียกว่า “พหุวัฒนธรรม” โดยเสนอโลกทัศน์ใหม่จากการศึกษาโลกทัศน์ของคนพื้นถิ่นในประเทศบราซิลและละตินอเมริกา (Amerindian) เพื่อเข้าใจความจริงหรือจักรวาลวิทยาในความเข้าใจของพวกเขา Viveiros de Castro สร้างทฤษฎีที่ชื่อว่า Amerindian Perspectivism เพื่อเสนอแบบกลับหัวกลับหางว่าแท้ที่จริงแล้ว เราไม่ได้มีธรรมชาติหนึ่งแบบที่นำไปสู่วัฒนธรรมหลายแบบ แต่ตรงกันข้าม เรามีวัฒนธรรมหนึ่งแบบที่นำไปสู่ธรรมชาติหลายแบบที่เรียกว่า “พหุธรรมชาติ” (Multinaturalism) ซึ่งปัจจัยที่ทำให้เกิดธรรมชาติหลายแบบหรือได้ก็คือร่างกายของผู้กระทำต่าง ๆ นั่นเองที่เป็นองค์ประกอบในการสร้างโลกใบที่ต่างแบบขึ้นมา ประเด็นเรื่องตำแหน่งแห่งที่ของเรื่อนร่างสังขารของผู้กระทำที่ดำรงอยู่ในสถานการณ์หนึ่งแล้วกำหนดรูปร่างหน้าตาของความจริง/ความรู้เป็นแนวคิดที่ถูกเสนอโดยนักวิชาการหลายคน ตัวอย่างเช่น Tim Ingold (2005) หรือ Annemarie Mol (2002) เป็นต้น

ดังนั้น เราต้องเปลี่ยนมุมมองแบบวัฒนธรรมศึกษาที่มุ่งตีความวัตถุสิ่งของสัตว์หรือธรรมชาติว่ามีความหมายได้หลายอย่างแบบ “พหุวัฒนธรรม” (Multiculturalism) ให้ก้าวไปสู่ “พหุธรรมชาติ” (Multinaturalism) กล่าวคือ เป็นการศึกษาที่พินิจสภาวะการดำรงอยู่ของสิ่งนั้น ๆ ด้วยมิติกายภาพและประสบการณ์ของพวกเขาโดยตรง ในบทความชิ้นสำคัญ “Situated Knowledges: The Science Question in Feminism

and the Privilege of Partial Perspective” นักคิดแนวสตรีนิยม Donna Haraway (1988) กล่าวถึงความรู้ที่เรียกว่า “situated knowledges” ว่าเป็นความรู้ที่ไม่ได้สมบูรณ์ด้วยตัวมันเองและไม่ได้มีลักษณะพันวิสัยในการเข้าใจ เพราะขึ้นอยู่กับตำแหน่งแห่งที่ที่สะท้อนความจริงอันผูกติดกับบริบทเฉพาะ คำนิยามนี้ได้กลายมาเป็นรากฐานของการทำความเข้าใจโลกในแนวพินิจแบบภววิทยาหลังมนุษย์ที่เชื่อว่าความรู้เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างผู้กระทำการในสถานการณ์หนึ่ง ๆ ที่มีความเฉพาะเจาะจง

ด้วยการพินิจสภาวะการดำรงอยู่ที่ไม่ได้มีแค่หนึ่งเดียว ดังนั้น “ความจริง” หรือ “โลก” ใบบที่เรากำลังทำความเข้าใจจึงไม่จำเป็นต้องมีหนึ่งใบ แต่หากมีหลายใบซ้อนทับกันอยู่ซึ่งเกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์เรากับสิ่งที่เรากำลังศึกษาเกิดจากปฏิบัติการที่กระทำร่วมกันระหว่างมนุษย์กับสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ ดังตัวอย่าง “การจ้องมองกันและกัน” ที่ผู้วิจัยอภิปรายไปแล้วข้างต้นนั่นเอง งานทางภววิทยาในเวลาต่อมาจึงสนใจปฏิบัติการที่เรียกว่า “ปฏิบัติการประกอบสร้างโลกร่วมกัน” (world-making project) (Tsing 2015) หรือที่ตัว Thom van Dooren (2019, 3) เรียกว่า “ยุคสมัยแห่งการประกอบสร้างโลกร่วมกัน” (World-remaking epoch) ซึ่งเป็นปฏิบัติการเพื่อประกอบสร้างโลกหลายใบจากปฏิสัมพันธ์ข้ามพรมแดนระหว่างมนุษย์กับสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ ดังคำสำคัญในชื่อหนังสือของเขา *The Wake of Crows: Living and Dying in Shared Worlds* รวมไปถึงนักวิชาการคนอื่น ๆ ในแนวพินิจแบบภววิทยาหลังมนุษย์ที่นำเสนอโลกที่ไม่ได้มีแค่โลกใบเดียวเท่านั้น แต่เป็นโลกที่เป็นพหุพจน์และที่สำคัญเป็นโลกใบที่มนุษย์กับสิ่งอื่น ๆ ดำรงอยู่ร่วมกันเสมอ

วิธีการศึกษาและความเป็นไปได้ในการประยุกต์ใช้ในการวิจัย

วิธีการศึกษาของแนวพินิจแบบภววิทยาแนวใหม่คือการกลับไปตั้งคำถามพื้นฐานที่สุดที่มุ่งดูสภาวะของสิ่งที่เราสังเกตและต้องการทำความเข้าใจ มุ่งตรวจสอบการดำรงอยู่ (existing) การปรากฏร่วม (coexisting) และการมีปฏิสัมพันธ์ (interacting) ของมนุษย์และสิ่งอื่น ๆ ภายใต้สนามของความสัมพันธ์หรือพื้นที่ที่รู้นั้น ๆ หรือในสถานการณ์หนึ่ง ๆ เป็นต้นว่า สิ่งที่เราศึกษาจริง ๆ แล้วคืออะไร คนที่เราศึกษาเป็นใคร

อยู่ภายใต้สภาวะหรือเงื่อนไขความสัมพันธ์อย่างไร และความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์คืออะไร การคิดคำนึงในระหว่างที่เราจ้องมองสิ่งอื่นและเปิดโอกาสให้สิ่งนั้นจ้องมองมายังที่เราอาจเป็นจุดเริ่มต้นในการศึกษาความจริงที่ซับซ้อนดังที่ปรากฏในงานทางชาติพันธุ์วรรณนาของ Eduardo Viveiros de Castro หรือในงานทางปรัชญาของ Thom van Dooren ในบทความอีกชิ้นที่ชื่อว่า “Making Worlds with Crows: Philosophy in the Field” Thom van Dooren (2017, 60) ได้เสนอวิธีการศึกษาแนวภววิทยาว่าเป็นการที่นักวิชาการต้องพัฒนาแนวทางการสร้างความรู้โดยไปเป็นส่วนหนึ่งหรือจุ่มตัวลงไปในการขยายความสัมพันธ์และความรู้ (new approaches to this kind of “immersive” knowledge) และควรไปมีบทสนทนากับนักวิชาการต่างศาสตร์สาขาเพื่อเข้าใจโลกแบบใหม่ ๆ ที่เราไม่คุ้นเคย หรือกล่าวให้ง่ายที่สุดคือการออกไปจากพื้นที่ความรู้ของศาสตร์ตัวเอง แล้วขยายขอบเขตของวิธีการศึกษาไปสู่สิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ในห้องทดลองทางวิทยาศาสตร์ หรือในพื้นที่ปฏิบัติการทางศิลปะแนวทดลอง หากเป็นไปได้ เป็นต้น

เนื่องจากแนวพินิจแบบภววิทยาหลังมนุษย์คือการค้นหาสภาวะใหม่ในสนามของความสัมพันธ์ของผู้กระทำต่าง ๆ ดังนั้นผู้วิจัยขอเสนอวิธีการศึกษาแบบภววิทยาแนวใหม่คือเราต้อง “เดินทางตามร่องรอยและสถานที่ที่พวกเขาดำรงอยู่ พร้อมทั้งเคลื่อนย้ายและร่วมสร้างความจริงกันใหม่” ในหนังสือเรื่อง **The Ontological Turn: An Anthropological Exposition** ผู้เขียนคือ Martin Holbraad และ Morten Axel Pedersen (2017, 2) เสนอวิธีวิทยาที่เรียกว่า “วิ่งตามผู้กระทำ” (to run with them) เป็นการเคลื่อนไหวตามปรากฏการณ์และข้อมูลที่เราสนใจ คือผู้ศึกษาที่เป็นมนุษย์จะไม่หยุดนิ่งให้ข้อมูลมาหาเรา แต่เราต้องตามข้อมูลหรือไหลไปตามกระแสแห่งความสัมพันธ์ เพราะนับจากนี้ไป มนุษย์ไม่ได้เป็นผู้ศึกษาที่ทำหน้าที่ควบคุมหรือจัดการข้อมูลเพียงฝ่ายเดียวอีกต่อไป มนุษย์ไม่สามารถนั่งอยู่กับที่แล้วเลือกดูข้อมูล จัดเรียงลำดับหรือนั่งวิเคราะห์แบบเฉื่อยอีกต่อไป แต่ต้องนำพาตัวเองไปอยู่ในพื้นที่ความรู้ที่สิ่งที่ตัวเองศึกษาปรากฏ ต้องขยับตัวเองไปตามแรงกระทำของตัวละครต่าง ๆ ในสนามของความสัมพันธ์เพื่อทั้ง “รู้” และ “รู้สึก” ถึงพลวัตที่กำลังเปลี่ยนแปลงไปของวัตถุหรือสิ่งที่ศึกษา ด้วยเหตุว่าโลกในการศึกษาทางภววิทยาแนวใหม่เป็นโลกที่เราไม่คุ้นเคยมา

ก่อน นักวิจัยจึงต้องกลายเป็นผู้ศึกษาที่กระฉับกระเฉง เปิดประสาทสัมผัสและพร้อมเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ ที่เราไม่อาจคาดคิด เราต้องเขย่าและขยับโครงสร้างความสัมพันธ์เดิมๆ ที่เราค้นเคยโดยไม่รีบโยงปรากฏการณ์ต่าง ๆ เข้าไปสู่ทฤษฎีกระแสหลักตามที่เราเคยได้อ่านได้ฟังกันมาแล้วจับเอาความหมายและการตีความเข้าไปสู่กรอบคิดที่มีมาก่อนหน้า

ในกรอบคิดทฤษฎีเครือข่าย-ผู้กระทำ มีคำขวัญสำคัญคือ “ติดตามผู้กระทำ” (follow the actors) ซึ่งเป็นการตามไปดูผู้กระทำที่ไม่เพียงแค่มนุษย์เท่านั้น เช่นนี้แล้ว การเขียนงานที่อาศัยแนวพินิจแบบภววิทยาหลังมนุษย์จึงเรียกร่องการเล่าเรื่องที่มีพลวัตของความสัมพันธ์ที่ลึกซึ้งและเขียนให้เห็นพลวัตดังกล่าว รวมทั้งเอื้อมออกไปเพื่อค้นหาความเป็นไปได้ใหม่ ๆ ของรูปแบบความสัมพันธ์ของผู้กระทำที่เราศึกษา เวลาเราพูดถึงถึงความรู้ เรามักจะติดอยู่ในกับดักทางความคิดว่าต้องเป็นข้อถกเถียงที่พิสดารได้หรือเป็นเชิงประจักษ์ แต่จริง ๆ แล้วเรากำลังครอบงำความจริงอีกหลาย ๆ ชุดอยู่ ตัวอย่างการศึกษาด้านผัสสาสมณที่ผู้วิจัยยกไปข้างต้นได้ยกระดับความสำคัญของ “ความรู้สึก” ให้กลายเป็น “ความรู้” ที่เราควรคิดคำนึงอย่างจริงจังให้มากขึ้น การคิดคำนึงอย่างจริงจังเรียกร่องให้เราไม่ลดทอดสิ่งที่อาจเคยเป็นบริบทของการศึกษาในภววิทยาแบบเก่า แต่พิจารณาในฐานะผู้กระทำใน “สนามของความสัมพันธ์”

สนามของความสัมพันธ์คือพื้นที่แห่งการเผชิญหน้าซึ่งกำหนดความสัมพันธ์ของผู้กระทำที่ปรากฏตัวในอาณาบริเวณนั้น ภววิทยาหลังมนุษย์ช่วยให้เราเห็นความจริงใหม่ ๆ หรือสภาวะใหม่ ๆ ที่เราไม่เคยคิดพิจารณามาก่อน ตัวอย่างเช่นงานของ Annmarie Mol (2002) ในหนังสือเรื่อง *The Body Multiple: Ontology in Medical Practice* ที่ศึกษาสภาวะของความเจ็บป่วยด้วยภาวะหลอดเลือดแดงตีบแข็งที่ขา (Atherosclerosis) ในผู้ป่วยที่ประเทศเนเธอร์แลนด์ แต่เดิมเราสนใจความหมายของความเจ็บป่วยที่นิยามโดยมนุษย์ผ่านสายตาของมนุษย์ที่ทำให้เราเห็นความทุกข์ของโรคภัยไข้เจ็บ แต่ Mol ชี้ให้เห็นสภาวะใหม่ ๆ ของโรคภัยไข้เจ็บที่มีตัวกระทำอันหลากหลายในสนามของความสัมพันธ์ ไม่ว่าจะเป็นบุคลากรทางการแพทย์ เครื่องไม้เครื่องมือ รวมไปถึง “ห้อง” ที่เป็นตัวกระทำสำคัญที่นิยามสภาวะของโรคภัยไข้เจ็บรวมไปถึงวิธีการที่ร่างกายของคนป่วยที่จะได้รับการปฏิบัติแตกต่างกันไป

ตั้งแต่ห้องตรวจวินิจฉัยโรค ห้องผ่าตัด รวมไปถึงห้องพักฟื้นหลังการผ่าตัด จะพบว่า ร่างกายเดียวกันของคน ๆ เดียวกัน เมื่อได้เคลื่อนผ่านห้องซึ่งทำหน้าที่ต่างกัน ร่างกายเดียวกันนี้ก็จะมีความวิหยาที่ไม่ได้เป็นเอกพจน์หากเป็นพหุพจน์ตามปฏิสัมพันธ์ที่บังเกิดขึ้น เมื่อเราเปลี่ยนกระบวนทัศน์ใหม่โดยอาศัยแนวพินิจแบบภววิทยาหลังมนุษย์ เราจะเห็นว่า ห้องหรือเครื่องมือแพทย์ซึ่งเดิมถูกเข้าใจว่าเป็นบริบทจากหลังนั้น อันที่จริงล้วนเป็นตัวกระทำสำคัญที่เข้ามาร่วมกำหนดสถานะใหม่ ๆ ของเรื้อนร่างมนุษย์หรือแม้แต่ความเป็นมนุษย์เสียด้วยซ้ำ นี่คือนัยของการประยุกต์ใช้แนวพินิจแบบภววิทยาหลังมนุษย์เพื่อ “เดินทางตามร่องรอยและสถานที่ที่พวกเขาดำรงอยู่และเคลื่อนย้าย” ที่ผู้วิจัยอภิปรายไว้ก่อนหน้านี้

ตัวอย่างการประยุกต์ใช้ภววิทยาหลังมนุษย์อีกตัวอย่างมาจากงานภาคสนามเกี่ยวกับการทรงเจ้าเข้าผีในอีสานที่ผู้วิจัยได้ทำงานมาเป็นเวลาประมาณ 10 ปี (Visisya Pinthongvijayakul 2015) ที่ผ่านมา ฆิฏุกตีความแตกต่างกันในแต่ละวัฒนธรรม เช่น ฆิคือบรรพบุรุษผู้คุ้มครอง ฆิคือต้นเหตุให้เกิดโรคภัยไข้เจ็บและอุบัติเหตุ หรือฆิคือสัญลักษณ์ของชีวิตหลังความตาย เราจะเห็นว่า “ฆิ” ที่กล่าวไปข้างต้นล้วนเกิดจากการให้ภาพแทน (Representation) วิธีการหาความจริงเช่นนี้เกิดจากระบบภาษาและการตีความจากมนุษย์โดยฆิกลายเป็นวัตถุที่หยุดนิ่งรอคอยให้เราตีความความหมายเพียงฝ่ายเดียว

ในงานศึกษาการทรงเจ้าเข้าผีในจังหวัดชัยภูมิของผู้วิจัย เมื่อผู้วิจัยถามว่าฆิคือใคร บรรดาร่างทรงมักให้คำตอบว่าฆิก็เหมือนมนุษย์ที่มีชีวิตอยู่ในโลกของพวกเขาเอง (ดู Johnson 2020) และเมื่อผู้วิจัยได้พูดคุยกับฆิ (ผ่านร่างทรงที่เป็นมนุษย์) เพื่อถามคำถามเดียวกัน ผู้วิจัยได้เรียนรู้เรื่องราวความสัมพันธ์ของฆิในโลกอีกใบที่พวกเขาดำรงอยู่ พวกเขามีการเกิด การแก่ และการเจ็บ มีความรัก มีความขัดแย้ง มีการจัดระบบความสัมพันธ์แบบเครือญาติและแบบการเมืองเรื่องอำนาจที่มีตำแหน่งและลำดับชั้น อันที่จริงในโลกของบรรดาร่างทรงจังหวัดชัยภูมิ ฆิไม่เคยเป็นภาพแทนหรือสัญลักษณ์ แต่เป็นบุคคลที่มีอยู่จริง ร่างทรงกล่าวถึงและปฏิบัติต่อฆิในฐานะบุคคลหนึ่ง ๆ ไม่ต่างไปจากมนุษย์ กลุ่มคนที่นับถือฆิล้วนมีปฏิสัมพันธ์กับฆิในฐานะบุคคลหนึ่งในชีวิตประจำวัน

ผีเป็นกลุ่มบุคคลที่ดำรงอยู่ ณ สถานที่ใดที่หนึ่งและเดินทางไปยังสถานที่ต่างๆ ซึ่งบางครั้งก็ซ้อนทับกับสถานที่ในโลกของมนุษย์ เมื่อผีกับมนุษย์มาเผชิญหน้ากัน ณ สถานที่ซ้อนทับดังกล่าว ก็อาจนำไปสู่ความโชคร้าย (ตามมุมมองจากฝั่งของมนุษย์) เป็นที่น่าสนใจว่าในพื้นที่ซ้อนทับระหว่างคนกับผี บรรดาร่างทรงล้วนให้ข้อมูลเหมือนกันว่า “เพื่อนเห็นเฮา เฮาบ่เห็นเพื่อน” หรือถอดความได้ว่าในสนามของความสัมพันธ์นี้ บรรดาผีมองเห็นพวกเราที่เป็นคน ในขณะที่พวกเราที่เป็นคนไม่สามารถเห็นบรรดาผี คำกล่าวนี้เผยให้เห็นศักยภาพของคนที่มีข้อจำกัดในการรับรู้ถึงการมีอยู่ของผี หากกลับยังวิธีคิดที่อนุญาตให้เกิดการจ้องมองซึ่งกันและกันแบบที่ Eduardo Viveiros de Castro และ Thom van Dooren อภิปราย เราจะพบว่าในกรณีความเชื่อแบบทรงเจ้าเข้าผีในชัชฎุมิ ผีกับมนุษย์ต่างก็มีสถานะของการดำรงอยู่ (equally real) แต่ในขณะที่ผีสามารถเห็นและจ้องมองมาที่มนุษย์ มนุษย์เรากลับไม่สามารถเห็นผีได้ มนุษย์จึงสูญเสียอำนาจในการจัดการความสัมพันธ์และมักนำไปสู่การตกอยู่ภายใต้บังคับการที่ไม่สามารถต่อรองได้ (not all are equally strong)

ที่ผ่านมา “ความเจ็บป่วย” ในการทรงเจ้าเข้าผีถูกตีความว่าเป็นผลมาจากแรงกระทำทางสังคมหรือสภาพจิตใจของมนุษย์ที่ประสบกับวิกฤตในช่วงเปลี่ยนผ่าน (Lewis 1971; Obeyesekere 1981) แนวพินิจเดิมนี้มองมนุษย์เป็นตัวละครหลักของปรากฏการณ์สนใจแต่ความเป็นไปของโลกมนุษย์ และลดทอนผีให้กลายเป็นภาพแทนหรือสัญลักษณ์ แนวพินิจแบบภววิทยาหลังมนุษย์มาช่วยสร้างจุดเปลี่ยนเพื่อเผยให้เห็นการปรากฏร่วมของคนและผี โดยพินิจพิเคราะห์ปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนกับผีอย่างจริงจัง เพื่อเผยให้เห็นสถานะใหม่ของสิ่งที่มนุษย์เข้าใจว่าเป็น “ความเจ็บป่วย” นั่นคือความเจ็บป่วยเป็นผลมาจากความล้มเหลวของการสื่อสารระหว่างคนกับผี เมื่อทั้งสองฝ่ายเผชิญหน้ากันโดยไม่ได้อาคัดคิดในสนามของความสัมพันธ์และมนุษย์สูญเสียอำนาจในการปฏิสัมพันธ์และต่อรอง

ด้วยแนวพินิจแบบภววิทยาแนวใหม่ เราจะเห็นว่าร่างทรงคือตัวกลางหรือ “ล่าม” ที่มาทำให้คนและผีค่อย ๆ สามารถสื่อสารกัน ร่างทรงเข้ามาต่อรองโดยใช้วิธีการแลกเปลี่ยนเพื่อเชื่อมสถานะที่แตกต่างกันระหว่างคนกับผีอันเป็นหัวใจของการรักษา

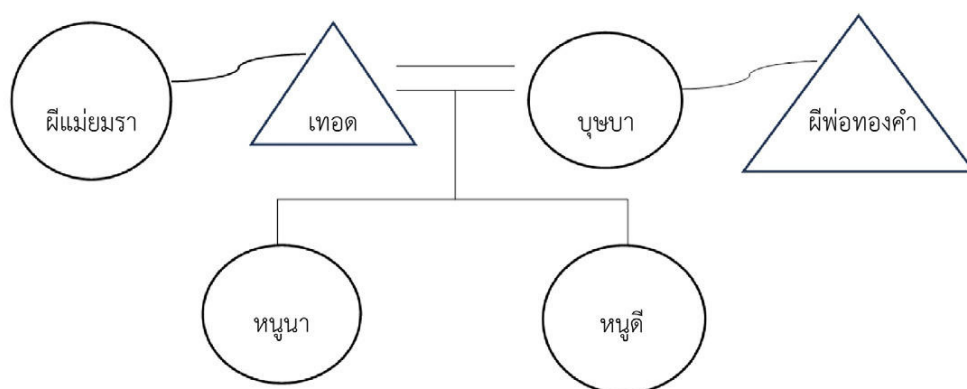
ความเจ็บป่วย ร่างทรงทำให้มนุษย์เข้าใจว่าผีกำลังต้องการอะไร ร่างทรงในจังหวัดชัยภูมิมักบอกกับผู้ป่วยถึงสาเหตุของความเจ็บป่วยว่า “เพื่อนอยากมาอยู่น้ำ” หรือผีอยากมาอยู่ด้วย ความปรารถนาของผี ณ เบื้องต้นนี้ส่งผลให้คนที่เผชิญกับผีประสบกับสภาวะทางกายและใจที่ไม่เสถียรเพราะไม่รู้ว่าเกิดอะไรขึ้นกับตนเอง เกิดความประหวั่นพรั่นพรึงหรืออารมณ์ฉุนเฉียวด้วยไม่เข้าใจพลังอำนาจที่มากระทบตน พวกเขาไม่สามารถบรรยายประสบการณ์นี้ออกมาเป็นคำพูดได้ (Visisya Pinthongvijayakul 2019) เมื่อคน ๆ หนึ่งประสบกับการที่ผีมา “ชวน” หรือการมาแต่ต้องร่างกายในขณะที่ตนมองไม่เห็นอีกฝ่าย บ้างก็ตกใจจนขวัญหล่นหายไปตามสถานที่ซัอนทับนั้น ๆ จนร่างทรงต้องตามหาเพื่อเรียกกลับมาสู่ร่างกายของผู้ป่วย

กระบวนการรักษาความเจ็บป่วยนี้เองที่นำไปสู่การเปลี่ยนสถานะของผีจากศัตรูให้กลายมาเป็นผู้ปกป้องรักษาคน ๆ นั้น หรือเปลี่ยนผีจากที่เป็นคนแปลกหน้าให้กลายมาเป็นญาติกับคน ๆ นั้น หลังจากกระบวนการรักษาผู้ป่วยเสร็จสิ้น คนในครอบครัวของผู้ป่วยก็ได้รับเอาผีมาเป็นสมาชิกคนหนึ่งของคนครัวเรือนและปฏิบัติกับผีในฐานะญาติมิตรคนหนึ่งซึ่งมีตำแหน่งแห่งที่ มีตัวตน พร้อมทั้งมีความรู้สึกนึกคิดและการกระทำที่จะส่งผลต่อคนในครัวเรือนนั้น ๆ ความจริงแบบนี้จะไม่ปรากฏหากเรายังใช้แนวพินิจของการตีความที่มองผีในฐานะสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมซึ่งจะทำให้ผีในฐานะบุคคลหล่นหายไปในการบวนการตีความ

แนวพินิจแบบภววิทยาแบบหลังมนุษย์ได้ช่วยเปิดพื้นที่ให้ผีได้ปรากฏตัวตั้งแต่นั้นมา กลางน้ำไปถึงปลายน้ำในสนามของความสัมพันธ์โดยไม่ถูกปิดเปื้อนสถานะที่เป็นอยู่ให้เข้าไปสู่ระบบตรรกะของโลกเชิงประจักษ์ของมนุษย์ ภววิทยาแนวใหม่เผยให้เห็นกระบวนการเปลี่ยนผ่านของผีจากคนแปลกหน้าไปสู่การเป็นของรักษาประจำตัวของผู้ป่วยและครอบครัว ผีได้เติบโต กลายรูป และเปลี่ยนแปลงไปตามความสัมพันธ์กับมนุษย์ที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างไม่หยุดนิ่ง เมื่อใดที่คนไม่ปฏิบัติตามข้อตกลงกับผีหรือทอดทิ้งไม่เหลียวแลผี ก็จะทำให้เกิดช่องว่าง เกิดความห่างเหินในการสื่อสาร และเกิดความเป็นอื่น จนไปถึงความบาดหมางระหว่างกัน อันเป็นที่มาของความเจ็บป่วยที่เกิดขึ้นในสายตระกูลเมื่อลูกหลานเจ็บไข้ได้ป่วยเพราะละทิ้งการเอาใจใส่ผีในฐานะสมาชิกคนหนึ่งของคนครัว

การตระหนักรู้ในการมีอยู่ของผี หรือสภาวะที่เป็นของผีที่ไม่ได้ถูกแปลงให้กลายเป็นเป็นแรงกระทำทางสังคมนำไปสู่การหาความจริงแบบใหม่ ๆ ตัวอย่างเช่นการกลับไปตั้งคำถามแผนผังเครือญาติในความรู้ทางมานุษยวิทยาที่เดิมมีแต่มนุษย์ จะเกิดอะไรขึ้นหากเราค้นพื้นที่แก่ผีในแผนผังเครือญาติ ที่ซึ่งพวกเขาดำรงอยู่มาก่อนการศึกษาของนักวิชาการเสียด้วยซ้ำ (ดูภาพที่ 1) การศึกษาเรื่องทรงเจ้าเข้าผีในภูมิภาคต่าง ๆ ทั่วโลกจึงกลายมาเป็นพื้นที่ความรู้สำคัญต่อการเกิดขึ้นของจุดเปลี่ยนทางภววิทยา โดยเฉพาะเมื่อนักมานุษยวิทยายพยายามทำความเข้าใจความจริงของชนพื้นเมืองที่เป็นโลกอีกใบซึ่งแตกต่างจากโลกสมัยใหม่ที่มีตรรกะของความจริงอันว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างคนกับผีอีกแบบ (Viveiros de Castro 2015; Pedersen 2011)

ภาพที่ 1: แสดงแผนผังครอบครัวของบุษบา (นามสมมติ) ร่างทรงคนหนึ่งในจังหวัดชัยภูมิ เดิมบุษบาเป็นร่างทรงของผีพ่อทองคำ หลังจากที่มีสามีของเธอไปทำงานต่างประเทศผีแม่ยมราซึ่งเป็นผีในครอบครัวของสามีได้ย้ายมาอยู่กับเธอ เครือญาติของสามีในอีกหมู่บ้านต้องเอาของมาถวายหิ้งผีแม่ยมราที่บ้านของบุษบา และแสดงความเคารพต่อเธอในฐานะร่างทรงของแม่ยมรา ปีละ 1 ครั้ง

จะเห็นว่าความรู้ของภววิทยาหลังมนุษย์สนใจพื้นที่ที่มีการปฏิสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ ที่จะก่อให้เกิดสภาวะ หรือความจริงชุดหนึ่ง ๆ ขึ้นมา ณ สถานที่หนึ่งและเวลาหนึ่ง ๆ เป็นเหตุผลว่าทำไมจึงต้องมีการนิยามสนามของความสัมพันธ์ขึ้นมา การศึกษาแนวใหม่ต้องพยายามพิจารณาชั่วขณะของความเป็นผู้กระทำการของสิ่งที่เราสนใจแล้วตั้งคำถามใหม่ วิธีการตั้งคำถามใหม่เช่นนี้มีความสำคัญเพราะจะกำหนดแนวทางการ

ศึกษาว่าจะไปในแนวทางแบบการตีความหรือเป็นไปในแนวทางแบบพิจารณาความสัมพันธ์ที่มีพลวัต ผู้ศึกษาวิจัยต้องเดินตามคู่ผู้กระทำการและฟังเสียงของพวกเขาให้มากขึ้น รวมถึงสังเกตการเปลี่ยนผ่านจากผู้กระทำการไปสู่สภาวะเครือข่ายและในทางกลับกันจากสภาวะเครือข่ายโครงสร้างไปสู่การเป็นผู้กระทำที่จะทำให้มุมมองของพวกเขาได้เผยตัวขึ้นมา ดังที่จะเห็นใน**ภาพที่ 1** ว่าการเคลื่อนย้ายของผีจากสถานที่หนึ่งไปสู่อีกสถานที่หนึ่ง ได้เปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ของผู้คนในประเด็นการเมืองเรื่องอำนาจและการจัดการทรัพยากรของมนุษย์ได้อย่างน่าสนใจ

อย่างไรก็ตาม อาจมีปัญหามาตามาคือ แล้วเราจะถ่ายทอดชุดความจริงของแนวพินิจแบบภววิทยาหลังมนุษย์ได้อย่างไร เพราะอย่าลืมว่าการเขียนหรือการเล่าเรื่องเพื่อถ่ายทอดความรู้ของมนุษย์ก็อาจกลายเป็นการนำเสนอภาพแทนและกดทับเสียงของคนอื่นหรือสิ่งอื่นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ซึ่งก็เป็นข้อจำกัด (Limit) ประการหนึ่งของการถ่ายทอดความรู้ของแนวพินิจแบบใหม่ที่เราต้องคำนึงถึงเสมอ เพื่อที่จะตอบคำถามนี้เราต้องกลับไปทบทวนเครื่องมือ นั่นก็คือการเขียน กล่าวคือเราต้องพินิจพิเคราะห์ตำแหน่งแห่งที่ของความสัมพันธ์อันซับซ้อนและเขียนให้เห็นผ่านมุมมองที่หลากหลาย เพื่อนำไปสู่ “การเล่าเรื่องผ่านมุมมองของความสัมพันธ์” เดิม นักมานุษยวิทยารู้ดีว่างานทางชาติพันธุ์วรรณาเป็นงานที่นักมานุษยวิทยาและผู้ให้ข้อมูลในภาคสนามนั้นได้ประกอบสร้างความรู้และความจริงร่วมกัน (Cocreation) สำหรับแนวพินิจแบบหลังมนุษย์เราจึงขยายไปสู่การที่มนุษย์และสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ร่วมกันสร้างความรู้และความจริงร่วมกัน แล้วถ่ายทอดผ่านการเขียนของมนุษย์โดยคิดคำนึงถึงสิ่งอื่นให้มากที่สุด ผ่านวิธีการเล่าเรื่องเพื่อสร้างความรู้โดยไปเป็นส่วนหนึ่งหรือจุ่มตัวลงไป ในเครือข่ายความสัมพันธ์ เข้าไปทำงานกับศาสตร์อื่น ๆ ด้วยสายตาที่แหลมคมและเล่าเรื่องอย่างลุ่มลึกเพื่อขยับขอบฟ้าของความเป็นไปได้ใหม่ ๆ ดังตัวอย่างบทความเรื่อง “Strathern beyond the Human: Testimony of a Spore” ที่ Anna Tsing (2014) ได้ลงไปคลุกคลีกับนักวิทยาศาสตร์และห้องทดลองเรื่องเห็ด พร้อมทั้งศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับเห็ดในภูมิภาคต่าง ๆ ทั่วโลกแล้วใช้ข้อมูลทางชาติพันธุ์วรรณากลับออกมาเป็นเรื่องราวผ่านสายตาของสปอร์เห็ดได้อย่างมีชั้นเชิง

สู่ทางรอดของมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

งานวิชาการใหม่ ๆ ในแนวพินิจแบบภววิทยาหลังมนุษย์ได้พยายามหนีออกจากองค์ความรู้แบบมนุษยนิยมซึ่งเป็นฐานปรัชญาของโลกสมัยใหม่ซึ่งมักครอบงำด้วยความรู้ที่สถาปนาโดยตะวันตก และจัดมนุษย์ไว้อยู่ช่วงชั้นบนสุดที่มีอภิสิทธิ์เหนือสิ่งอื่น ๆ ภววิทยาแนวใหม่นี้ไม่จัดเรียงช่วงชั้นและให้คุณค่าแก่สรรพสิ่งตามอำเภอใจของมนุษย์ แต่มุ่งศึกษาสิ่งอื่นโดยคำนึงสถานะเทียบเท่ากับมนุษย์ ในบทความชิ้นนี้ ผู้วิจัยได้ประมวลงานวิชาการด้านจุดเปลี่ยนทางภววิทยาชิ้นสำคัญ ๆ ที่มุ่งถอนรากถอนโคนวิธีคิดแบบทวิลักษณ์ที่แยกโลกของความรู้ออกเป็นเรื่องของวัฒนธรรมกับธรรมชาติ พร้อมทั้งแสดงจุดเปลี่ยนและพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ทางความคิดพอสังเขป ผู้วิจัยเสนอคำสำคัญคือ “สภาวะใหม่ในสนามของความสัมพันธ์” ในฐานะเครื่องมือในการศึกษาข้อมูลเพื่อทดลองหาคำตอบใหม่ ๆ ให้กับปฏิสัมพันธ์ของผู้กระทำการที่เป็นมนุษย์และไม่ใช่มนุษย์ในสถานการณ์ที่เราสนใจผ่านการเล่าเรื่องด้วยสายตาอันลุ่มลึก แน่นนอนว่าเรื่องเล่าโดยมนุษย์ย่อมมีข้อจำกัดในการถ่ายทอดเรื่องราวของสิ่งอื่น แต่เราควรพยายามท้าทายความเป็นไปได้ใหม่ ๆ ของการเล่าเรื่องเพื่อขยายขอบฟ้าความสัมพันธ์และการดำรงอยู่ร่วมกันอันเป็นเจตนารมณ์ของแนวพินิจแบบภววิทยาหลังมนุษย์

ในบทนำ ผู้วิจัยเกริ่นถึงการถกเถียงถึงความตึงตันในการศึกษาทางมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์เจตนารมณ์หนึ่งของแนวพินิจแบบภววิทยาหลังมนุษย์คือการพยายามหาทางรอดให้กับโลกที่กำลังเปลี่ยนแปลงผันผวน ในบทส่งท้ายนี้ผู้วิจัยจะแสดงให้เห็นพลังของการศึกษาทางมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ด้วยจุดเปลี่ยนทางภววิทยา ว่ามีคุณูปการที่จะสามารถผลักดันให้เกิดทั้งการคิดคำนึงอย่างจริงจังถึงโลกใบอื่น ๆ ที่แตกต่างหลากหลายและปฏิบัติการที่เป็นรูปธรรมเพื่อบรรลุผล

Eduardo Viveiros de Castro เป็นนักมานุษยวิทยาที่มีวาระทางการเมืองในงานของตัวเอง เขาเชื่อว่าภววิทยาแนวใหม่มีพลังที่จะปรับเปลี่ยนอำนาจที่เคยผูกขาดโดยโลกตะวันตก เขาพยายามชี้ให้เห็นพลังทางการเมืองและการเปลี่ยนแปลงจาก

กลุ่มชาติพันธุ์และคนตัวเล็กตัวน้อย (ดู Holbraad and Pedersen 2017, 158-59) ความรู้หรือชุดความจริงที่เคยถูกผูกขาดในโลกตะวันตกมีมนุษย์ในโลกสมัยใหม่เป็นตัวละครสำคัญ จุดเปลี่ยนทางภววิทยาในมานุษยวิทยาได้รับคุณูปการจากการศึกษา กลุ่มชาติพันธุ์และชนกลุ่มน้อยจากพื้นที่ความรู้ของพวกเขา เพราะว่าความรู้ของกลุ่มชาติพันธุ์และชนกลุ่มน้อยมักจะได้ไม่ได้มีตรรกะที่สอดคล้องไปกับความเป็นโลกสมัยใหม่ที่ถูกครอบงำด้วยหลักการเหตุผลที่เราเคยคุ้นชินกันมา และที่สำคัญความรู้ของชนกลุ่มน้อยหรือกลุ่มชาติพันธุ์ได้แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ในลักษณะแนวราบ ไม่ได้ตั้งอยู่บนลำดับชั้นแบบแนวดิ่งที่มีมนุษย์อยู่บนชั้นสูงสุดและอยู่ศูนย์กลางอย่างที่ปรากฏในความรู้แบบสมัยใหม่เสมอไป ที่สำคัญหลายครั้งงานทางมานุษยวิทยาที่ศึกษาความคิดและปฏิบัติการของคนในท้องถิ่น เช่น มิติสิ่งแวดล้อม พิธีกรรมความเชื่อ และสุขภาวะ ได้เผยให้เราเห็นว่าในโลกของกลุ่มคนที่นักมานุษยวิทยาศึกษา ยังมีโลกใบอื่น ๆ ซ่อนกันอยู่และมีมานานแล้ว เพียงแต่การศึกษาทางมานุษยวิทยาในบางครั้งบางช่วงเวลาได้รับใช้อุดมการณ์ทางการเมืองของโลกตะวันตกและถูกครอบงำด้วยกระบวนทัศน์แบบสมัยใหม่ที่แบ่งความรู้ของเป็นคู่ตรงข้ามดังที่เราได้อภิปรายกันไปแล้วข้างต้น

ดังที่กล่าวไปแล้วว่าพันธกิจของภววิทยาในแนวทางของ Viveiros de Castro คือการมุ่งสั่นคลอนทฤษฎีหรือโครงเรื่องอันเต็มไปด้วยความรู้ที่ถูกสถาปนาในโลกตะวันตก แนวคิดแบบเก่าบอกว่ามนุษย์มีธรรมชาติร่วมกัน ส่วนวัฒนธรรมเป็นความแตกต่างหลากหลาย ที่มีลำดับพัฒนาการเส้นตรงแบบเดียวกัน ทำให้เกิดการแบ่งมนุษย์ออกเป็นลำดับขั้นตามห้วงเวลาของพัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรม Viveiros de Castro ใช้วิธีคิดแบบภววิทยาแนวใหม่เพื่อท้าทายว่าธรรมชาติของมนุษย์ไม่ได้ตายตัวและมีหนึ่งเดียว โดยกลับหัวกลับหางวิธีคิดของนักวิชาการตะวันตกที่เสนอทฤษฎีโครงสร้างนิยมเช่น Claude Lévi-Strauss ภววิทยาหลังมนุษย์เช่นนี้มุ่งถอนรากถอนโคนทฤษฎีโลกตะวันตกแบบธรรมชาติหนึ่งแบบนำไปสู่การตีความทางวัฒนธรรมที่หลากหลายซึ่งเคยอิงอยู่กับโครงเรื่องแบบวัฒนธรรมสัมพัทธ์ (Cultural Relativism) (Holbraad and Pedersen 2017, 157-80) ซึ่งก็ยังคงเป็นกระบวนทัศน์ที่ครอบงำด้วยความรู้ของประวัติศาสตร์ความคิดของโลกตะวันตก ดังนั้นเจตจำนงของภววิทยาหลังมนุษย์

ประการหนึ่งที่สำคัญคือต้องการวิพากษ์การผูกขาดอำนาจของโลกตะวันตก และพยายามปลดแอกธรรมชาติที่เคยถูกมนุษย์กุมอำนาจเบียดขับมาเป็นเวลานาน

การศึกษาวิจัยโดยอาศัยภววิทยาแนวใหม่อย่างบูรณาการนำไปสู่สิ่งที่เรียกว่า กิจกรรมเคลื่อนไหวเพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเมือง (Activism) ทำไมกิจกรรมเคลื่อนไหวเพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเมืองในทางด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์จึงสำคัญ ไม่เพียงเพราะศาสตร์ทั้งสองมุ่งศึกษามนุษย์และสังคมเป็นพื้นฐาน แต่ยังเพราะเป็นเครื่องยืนยันการตระหนักรู้ของมนุษย์ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของโลก และเป็นการแสดงความรับผิดชอบในฐานะที่มีส่วนต่อการเปลี่ยนแปลงผันผวนที่กระทบต่อธรรมชาติในยุคที่เราเรียกว่า “มนุษย์สมัย” การเคลื่อนไหวทางสังคมในที่นี้ ไม่ใช่แค่การเคลื่อนไหวโดยมนุษย์เพื่อมนุษย์ แต่เป็นการยกระดับการเคลื่อนไหวจากมนุษย์เพื่อโลกที่กว้างขึ้น กล่าวคือ เราใส่ใจสิ่งอื่นที่อยู่รอบตัวเราและยกระดับให้เราเข้าใจสิ่งที่เรียกว่ามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์แห่งความหวัง การใส่ใจสิ่งอื่น ๆ นำพาเราไปสู่ข้อถกเถียงที่ยกระดับจากจริยธรรมที่เราเคยชินเดิมเป็นการถกเถียงแต่ประเด็นที่มีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง ไปสู่จริยธรรมเพื่อสิ่งอื่นที่นอกเหนือไปจากมนุษย์

มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์มีพลังที่สามารถนำไปสู่การสร้างบทสนทนาและปฏิบัติการรูปแบบต่าง ๆ เช่น งานเขียนเชิงวิชาการและเชิงสร้างสรรค์ งานศิลปะและการแสดง รวมไปถึงขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมหลากหลายรูปแบบ ผลสะท้อนที่เราเริ่มเห็นเป็นรูปธรรมในทางสิ่งแวดล้อมคือ การมีกฎหมายรับรองความเป็นบุคคล (Personhood) ของแม่น้ำและภูเขาในบางประเทศเมื่อเร็ว ๆ นี้ อย่างไรก็ตามเราอาจถกเถียงได้ว่าการให้การรับรองเช่นนี้ยังคงไปไม่พ้นจากแนวคิดที่มีมนุษย์เป็นศูนย์กลางโดยมนุษย์มีอำนาจในการให้คุณให้โทษและบันดาลผลแก่สิ่งอื่น ๆ แต่อย่างน้อยในภาคปฏิบัติและนโยบายเราก็เริ่มเห็นความเป็นไปได้ใหม่ ๆ ของประเด็นที่เราอาจไม่ค่อยเคยมาก่อนเช่นสิทธิพลเมืองสิทธิสัตว์และสิทธิธรรมชาติรวมไปถึงการเคารพสิ่งอื่น ๆ ที่ไม่ใช่มนุษย์อย่าลืมว่าจุดเปลี่ยนทางภววิทยาเกิดขึ้นจากจินตนาการถึงความเป็นไปได้ใหม่ ๆ และเป็นจินตนาการถึงสิ่งอื่น ๆ ที่มนุษย์เราไม่ค่อยเคย ดังนั้น ณ จุดเริ่มต้นนี้

การเคลื่อนไหวทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ที่แตกต่างหลากหลาย หรือแม้กระทั่งการเคลื่อนไหวเรื่องสิทธิที่มากกว่าสิทธิของมนุษย์จึงมีความสำคัญ เพราะเมื่อเราตระหนักในเรื่องสิทธิของสัตว์ ต้นไม้ และแม่น้ำ นั้นหมายถึงว่าเรากำลังเอื้อมมือออกไปยังโลกที่เราไม่คุ้นเคยและสร้างความเป็นไปได้ใหม่ ๆ ของรูปแบบชีวิตที่มนุษย์และสิ่งอื่นดำรงอยู่ร่วมกัน

บรรณานุกรม

- โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์. 2559. “ศาสตร์-อศาสตร์: มานุษยวิทยา ณ จุดเปลี่ยนทางภววิทยา.” ใน *ศาสตร์-อศาสตร์ เข้ามาข้างนอก ออกไปข้างใน*, บรรณาธิการโดย จันทน์ เจริญศรี, 118-40. กรุงเทพฯ: คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- จักรกริช สังขมณี. 2559. “ความไม่(เคย)เป็นสมัยใหม่ของศาสตร์-อศาสตร์ วัตถุวิสัย มนุษยนิยม และเครือข่าย-ผู้กระทำของ บรูโน ลาตूर.” ใน *ศาสตร์-อศาสตร์ เข้ามาข้างนอก ออกไปข้างใน*, บรรณาธิการโดย จันทน์ เจริญศรี, 142-78. กรุงเทพฯ: คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- จันทน์ เจริญศรี, บก. 2559. *ศาสตร์-อศาสตร์ เข้ามาข้างนอก ออกไปข้างใน*. กรุงเทพฯ: คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ชนกพร ชุตติกมลธรรม. 2563. “Material Turn ในสาขาประวัติศาสตร์ทฤษฎี Actor-Network กับแนวคิดวัตถุในฐานะผู้กระทำทางประวัติศาสตร์.” *วารสารศิลปศาสตร์* 20 (1): 97-125.
- ชยา วรรณะภุติ และรัตนภรณ์ พุ่มน้อย. 2561. “‘โลกพันทาง’ ของลุ่มน้ำ ปลา และผู้คนแห่งบ้านกง อำเภอกงไกรลาศ จังหวัดสุโขทัย: มุมมองเชิงภูมิศาสตร์มนุษย์.” *วารสารสังคมวิทยามานุษยวิทยา* 37 (2): 129-60. เชียงใหม่: ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ราชบัณฑิตยสถาน. 2554. *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554*. กรุงเทพฯ: สำนักงานราชบัณฑิตยสภา.
- วิศิษฐ์ ปิ่นทองวิชัยกุล. กำลังตีพิมพ์. *กลืน กลาย พันธุ์: อุบัติการณ์โรคพยาธิใบไม้ตับ ในมุมมองมานุษยวิทยา*. เชียงใหม่: ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- อานันท์ กาญจนพันธุ์, บก. 2563. *จุดตัดของเรื่อง ‘ต้องห้าม’ ในพื้นที่ความรู้*. เชียงใหม่: ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- อานันท์ กาญจนพันธุ์, บก. 2564ก. *เสียงที่ไม่ได้ยิน: อารมณ์และความหวังในพื้นที่ความรู้*. เชียงใหม่: ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

อานันท์ กาญจนพันธุ์. 2564ข. *ก้าวข้ามวาทกรรมสู่พื้นที่ความรู้: จุดตัดของข้อถกเถียงทางสังคมศาสตร์*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สยาม.

Carse, Ashley. 2014. *Beyond the Big Ditch: Politics, Ecology, and Infrastructure at the Panama Canal*. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press.

de la Cadena, Marisol, and Mario Blaser, eds. 2018. *A World of Many Worlds*. Durham: Duke University Press.

Ellis, Erle C. 2018. *Anthropocene: A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press.

Felski, Rita. 2020. "Introduction." in *Latour and the Humanities*, edited by Rita Felski and Stephen Muecke, 1-27. Baltimore: John Hopkins University Press.

Gould, Deborah. 2009. *Moving Politics: Emotion and ACT Up's Fight Against AIDS*. Chicago and London: The University of Chicago Press.

Grey, William. 1993. "Anthropocentrism and Deep Ecology." *Australasian Journal of Philosophy* 71 (4): 463-75.

Haraway, Donna. 2008. *When Species Meet*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Haraway, Donna. 1988. "Situated Knowledges: The Science Question in Feminism and the Privilege of Partial Perspective." *Feminist Studies* 14 (3): 575-99.

Harman, Graham. 2018. *Object-Oriented Ontology: A New Theory of Everything*. London: Pelican Books.

Helmreich, Stefan. 2009. *Alien Ocean: Anthropological Voyages in Microbial Seas*. Berkeley: University of California Press.

Hetherington, Gregg. 2019. *Infrastructure, Environment, and Life in the Anthropocene*. Durham: Duke University Press.

Holbraad, Martin, and Morten Axel Pedersen. 2017. *The Ontological Turn: An Anthropological Exposition*. Cambridge: Cambridge University Press.

Ingold, Tim. 2005. "Epilogue: Towards a Politics of Dwelling." *Conservation and Society* 3 (2): 501-08.

Jakkrit Sangkhamanee. 2017. "An Assemblage of Thai Water Engineering:

- The Royal Irrigation Department's Museum for Heavy Engineering as a Parliament of Things." *Engaging Science, Technology, and Society* 3: 276-91.
- Jakkrit Sangkhamanee. 2018. "Infrastructure in the Making: The Chao Phraya Dam and the Dance of Agency." *TRaNS: Trans –Regional and –National Studies of Southeast Asia* 6 (1): 47-71.
- Janjira Sombatpoonsiri. 2016. "Carnavalesque Humor, Emotional Paradoxes, and Street Protests in Thailand." *Diogenes* 63 (1-2): 76–88.
- Johnson, Andrew. 2020. *Mekong Dreaming: Life and Death along a Changing River*. Durham: Duke University Press.
- Lasso, Marixa. 2016. "From Citizens to 'Natives': Tropical Politics of Depopulation at the Panama Canal Zone." *Environmental History* 21 (2): 240-49.
- Latour, Bruno. 1988. *The Pasteurization of France*. Cambridge, Mass: Havard University Press.
- Latour, Bruno. 1993. *We Have Never Been Modern*. Cambridge: Harvard University Press.
- Latour, Bruno. 2005. *Reassembling the Social: An Introduction to Actor-Network -Theory*. New York: Oxford University Press.
- Latour, Bruno, Graham Harman, and Peter Erdélyi. 2011. *The Prince and the Wolf: Latour and Harman at the LSE*. Winchester: ZeroBooks.
- Lewis, Ioan M. 1971. *Ecstatic Religion: An Anthropological Study of Spirit Possession and Shamanism*. London: Penguin Books.
- Massumi, Brian. 2002. *Parables for the Virtual: Movement, Affect, Sensation*. Durham: Duke University Press.
- Ming Panha. 2021. "Pet Dogs, Masculinity, and the British Empire in Sherlock Holmes Fictions by Sir Arthur Conan Doyle." PhD diss., The University of Sheffield.
- Mol, Annemarie. 2002. *The Body Multiple: Ontology in Medical Practice*. Durham: Duke University Press.
- Mol, Annemarie. 2021. *Eating in Theory*. Durham: Duke University Press.

- Næss, Arne. 1973. "Shallow and the Deep, Long-Range Ecology Movements. A Summary." *Inquiry* 16 (1): 95-100.
- Obeyesekere, Gananath. 1981. *Medusa's Hair: An Essay on Personal Symbols and Religious Experience*. Chicago: University of Chicago Press.
- Paxson, Heather. 2013. *The Life of Cheese: Crafting Food and Value in America*. Berkeley: University of California Press.
- Pedersen, Morten Axel. 2011. *Not Quite Shamans: Spirit Worlds and Political Lives in Northern Mongolia*. Ithaca: Cornell University Press.
- Pickering, Andrew. 2017. "The Ontological Turn: Taking Different Worlds Seriously." *Social Analysis* 61 (2): 134-50.
- Rose, Deborah Bird. 2011. *Wild Dog Dreaming: Love and Extinction*. Charlottesville and London: University of Virginia Press.
- Shouse, Eric. 2005. "Feeling, Emotion, Affect." *M/C Journal* 8 (6). Accessed October 5, 2023. <https://journal.media-culture.org.au/mcjournal/article/view/2443>.
- Song, Sarah. 2020. "Multiculturalism." *Stanford Encyclopedia of Philosophy*. Accessed April 11, 2023. <https://plato.stanford.edu/entries/multiculturalism/> (9 September 2020)
- Tsing, Anna Lowenhaupt. 2004. *Friction: An Ethnography of Global Connection*. Princeton and Oxford: Princeton University Press.
- Tsing, Anna Lowenhaupt. 2014. "Strathern beyond the Human: Testimony of a Spore." *Theory, Culture & Society* 31(2-3): 221-41.
- Tsing, Anna Lowenhaupt. 2015. *The Mushroom at the End of the World: On the Possibility of Life in Capitalist Ruins*. Princeton and Oxford: Princeton University Press.
- Turnbull, David. 1997. "Reframing Science and Other Local Knowledge Traditions." *Futures* 29 (6): 551-62.

- van Dooren, Thom. 2017. "Making Worlds with Crows: Philosophy in the Field" in *Troubling Species: Care and Belonging in a Relational World*, edited by The Multispecies Editing Collective, 59-66. RCC Perspectives: Transformations in Environment and Society.
- van Dooren, Thom. 2019. *The Wake of Crows: Living and Dying in Shared Worlds*. New York: Columbia University Press.
- Visisya Pinthongvijayakul. 2015. "Performing the Isan Subject: Spirit Mediums and Ritual Embodiment in a Transitional Agrarian Society." PhD diss., The Australian National University.
- Visisya Pinthongvijayakul. 2019. "Performing Alterity of Desire: Bodiliness and Sexuality in Spirit Mediumship in Northeast Thailand." *American Anthropologist* 121: 101-12.
- Viveiros de Castro, Eduardo. 2015. *The Relative Native: Essays on Indigenous Conceptual Worlds*. Chicago: HAU Books.
- Viveiros de Castro, Eduardo. 2014. *Cannibal Metaphysics: For a Post-structural Anthropology*. Minneapolis: Univocal Publishing.
- Viveiros de Castro, Eduardo. 1998. "Cosmological Deixis and Amerindian Perspectivism." *The Journal of the Royal Anthropological Institute* 4 (3): 469-88.
- Viveiros de Castro, Eduardo. 2004. "Perspectival Anthropology and the Method of Controlled Equivocation." *Journal of the Society for the Anthropology of Lowland South America* 2 (1): 3-22.

เชิงอรรถ

ⁱ บทความวิจัยชิ้นนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัย “มนุษยศาสตร์และจุดเปลี่ยนทางภววิทยา” ภายใต้ร่วมโครงการ “มนุษยศาสตร์สหวิทยาการ: จุดเปลี่ยนของมนุษยศาสตร์ในศตวรรษที่ 21” โดยการสนับสนุนจากสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ ซึ่งได้รับการรับรองการยกเว้นพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ ผู้วิจัยขอขอบคุณกองบรรณาธิการและผู้พิจารณาบทความทั้งสามท่านที่ชี้แนะแนวทางเพื่อปรับปรุงบทความให้ดีขึ้น นอกจากนี้ ผู้วิจัยขอขอบคุณกองทุนวิจัย Alexander von Humboldt Foundation และ Institute of Anthropology, Heidelberg University ประเทศเยอรมนี ที่สนับสนุนการผลิตผลงานทางวิชาการ

ⁱⁱ “พื้นที่ความรู้” (อานันท์ กาญจนพันธุ์ 2563, 2564ก, 2564ข) เป็นเครื่องมือที่ช่วยเผยให้เห็นการทำงานของกรอบสร้างความรู้ในสถานการณ์หนึ่ง ๆ พื้นที่นี้อนุญาตให้ความรู้ชุดต่าง ๆ ที่มีภววิทยาแตกต่างกันเข้ามามีปฏิสัมพันธ์กันอย่างมีชีวิตชีวา (Turnbull 1997)

ⁱⁱⁱ ในหนังสือเรื่อง Object-Oriented Ontology: A New Theory of Everything (2018) Graham Harman นักปรัชญาคนสำคัญที่เขียนงานเกี่ยวกับภววิทยาของวัตถุใช้คำว่า “ภววิทยา” (Ontology) และ “อภิปรัชญา” (Metaphysics) ในความหมายเดียวกัน

^{iv} อารมณ์และการแสดงออกทางการเมืองโดยประชาชนกับการจัดการโดยรัฐมีความซับซ้อน งานศึกษาการประท้วงในสังคมไทยบางชิ้นบอกเล่าถึงผลลัพธ์ของการใช้อารมณ์รุนแรงที่อาจส่อพฤติกรรมการทำลายทรัพย์สินส่วนรวมในมุมมองของเจ้าหน้าที่รัฐและนำไปสู่ความชอบธรรมในการจับกุม การใช้อารมณ์ที่ “พึงประสงค์” เช่น อารมณ์ขันและความสนุกสนานอาจเป็นยุทธศาสตร์ที่ผู้ประท้วงใช้เพื่อดึงมวลชนและสังคมภายนอกให้มาสนับสนุนการเคลื่อนไหวของกลุ่ม (ดู Janjira Sombatpoonsiri 2016) อย่างไรก็ตามการศึกษาเช่นนี้ก็ยังคงตอกย้ำในทัศนภายใต้กับดักคู่ตรงข้ามระหว่างเหตุผลและอารมณ์อยู่เสมอเช่นเดิม

^v ในงานของ Latour มีการใช้คำว่า actant ในฐานะผู้กระทำการที่ต่างไปจากคำภาษาอังกฤษว่า actor ที่เราคำนึงเคยกัน เพื่อแสดงคุณสมบัติที่ซับซ้อนและเลื่อนไหลตามที่กล่าวไปข้างต้น

^{vi} ภววิทยาที่เกิดในสนามของความสัมพันธ์ท้าทายองศาและทิศทางที่มนุษย์คุ้นเคยและเข้าใจ นำไปสู่ความจริงแบบใหม่ ตัวอย่างเช่น การที่มนุษย์เฝ้าองศาการมองและทิศทางการเคลื่อนที่ของมนุษย์ว่าหมายถึงการเคลื่อนที่ไปด้านหน้า ไปครอบงำสภาวะการมองรอบทิศทางและการเคลื่อนที่ของ “ปู” ว่าเป็นการเคลื่อนที่ไป “ด้านข้าง” การนิยามว่าอะไรคือการเดินด้านข้างก็มีนัยของการให้ความหมายการเคลื่อนที่โดยเอาความคิดความเข้าใจของเราไปครอบงำประสบการณ์และความแตกต่างทางกายภาพของสิ่งอื่น ๆ ที่ไม่ใช่มนุษย์โดยมีโครงสร้างทางภาษาและไวยากรณ์เป็นเครื่องมือในสร้างความจริงขึ้นมา

^{vii} คำกล่าวที่ว่ามนุษย์มีสภาวะไม่ต่างไปจากสภาวะของวัตถุสิ่งของนั้น ไม่ได้หมายความว่ามนุษย์ถูกทำให้กลายเป็นวัตถุตามความรู้ที่เราเคยชินกันมา เพราะกระบวนการกลายเป็นวัตถุ (objectification) คือการตอกย้ำการปรากฏของคู่ตรงข้ามระหว่างความเป็นองค์ประธานและความเป็นวัตถุของสิ่งที่เราศึกษาในกระบวนการทัศน์แบบเดิม แต่ภววิทยาในบทความนี้กำลังให้ความสนใจกระบวนการทัศน์แบบหลังมนุษย์นิยม (posthumanism) ที่สลายเส้นแบ่งระหว่างองค์ประธานกับกรรม บุคคลและวัตถุ ฯลฯ ดังนั้นในทางภววิทยาแบบใหม่นี้ มนุษย์ก็มีสภาวะเป็นสิ่งที่ “Thing” แบบหนึ่งที่สามารถเคลื่อนย้ายจากสภาวะของผู้กระทำการไปเป็นเครือข่ายได้ไม่แตกต่างจากสิ่งอื่น ๆ ที่ไม่ใช่มนุษย์ (Holbraad and Pedersen 2017)

^{viii} วลี “เข้ามาข้างนอก ออกไปข้างใน” เป็นตัวอย่างสำคัญในการอธิบาย “สภาวะใหม่” ในสนามของความสัมพันธ์ ที่ผู้วิจัยต้องการนำเสนอในบทความนี้ได้เป็นอย่างดี เพราะเป็นการใช้ “ภาษาเพื่อรื้อสร้างภาษา” กล่าวคือภาษาของมนุษย์คือระบบสัญลักษณ์และการให้ความหมายที่ครอบงำมโนทัศน์และกำหนดทิศทางการทำความเข้าใจโลกรอบตัวเรา ไวยากรณ์ของภาษาทำให้เราคำนึงขึ้นการจัดลำดับความคิดและชุดตรรกะ

ยิ่งไปกว่านั้นยังจำกัดประสาทสัมผัสในการรับรู้สถานะของผู้กระทำกรอื่น ๆ ที่ไม่ใช่มนุษย์ คำกล่าวที่ว่า “ปฎิเสธไปด้านข้าง” หรือ “พยายิไปไม้เข้าสู่ร่างกายของคน” ล้วนเป็นรูปประโยคที่ถือมุมมองของมนุษย์เป็นจุดศูนย์กลางและเห็นร่างกายของเราเป็นระบบปิด ซึ่งปฎิเสธและพยายิไปไม้อาจรับรู้การกระทำของตนเองแตกต่างออกไป การใช้คำที่ดูขัดแย้งมาวางไว้ด้วยกันว่า “เข้ามาข้างนอก ออกไปข้างใน” เป็นวิธีการสร้างพื้นที่ความรู้ของภววิทยาหลังมนุษย์ อันมีนัยของการวิพากษ์ความเป็นศูนย์กลางของมนุษย์และขยับขอบฟ้าความเป็นไปได้ในการทำความเข้าใจ “สถานะใหม่ ๆ” ที่เราไม่เคย